

АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ“

ПРОЗРАЧНОСТ И ПОЧТЕНОСТ В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС

ДОКЛАД

ОТ

наблюдението на изборите за членове на Европейския
парламент от Република България,
проведени на 25 май 2014 година

София
2014

АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ”

ПРОЗРАЧНОСТ И ПОЧТЕНОСТ В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС

**Доклад от наблюдението на изборите за членове на Европейския парламент
от Република България, проведени на 25 май 2014 година**

София, юли 2014

ISBN: 978-954-2999-08-9

АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ”

София 1463, ул. „Шандор Петъфи” № 50, ет. 1

тел. 02/9867713, 9867920

тел./факс 02/9867834

e-mail: mbox@transparency.bg

www.transparency.bg

СЪДЪРЖАНИЕ	3
Увод	5
МЕТОДОЛОГИЯ И ОБХВАТ НА НАБЛЮДЕНИЕТО НА АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ”. АНТИКОРУПЦИОНЕН ДОГОВОР НА TRANSPARENCY INTERNATIONAL	7
I. ОБЩ КОНТЕКСТ НА ПРОВЕДЕНИТЕ ИЗБОРИ. ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА НА ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС.	10
ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА	11
КОНСТИТУИРАНЕ И ДЕЙНОСТ НА ОБЩЕСТВЕНИЯ СЪВЕТ	12
КОНСТИТУИРАНЕ НА НОВА ЦЕНТРАЛНА ИЗБИРАТЕЛНА КОМИСИЯ	14
II. ОРГАНИЗАЦИОННА ПОДГОТОВКА НА ИЗБОРИТЕ	23
ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ЦЕНТРАЛНАТА ИЗБИРАТЕЛНА КОМИСИЯ	23
ОБУЧЕНИЕ НА ИЗБИРАТЕЛНИТЕ КОМИСИИ	24
III. ФИНАНСИРАНЕ НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ	27
ОБЩИ КОНСТАТАЦИИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ	29
ПУБЛИЧНОСТ НА ФИНАНСОВИТЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ С МЕДИИТЕ	30
ИНДЕКС ЗА ПРОЗРАЧНОСТ ПРИ ФИНАНСИРАНЕТО НА ИЗБОРИ ЗА ЕВРОПЕЙСКИ ПАРЛАМЕНТ – 2014. РОЛЯ НА МЕДИИТЕ ПРИ ОТРАЗЯВАНЕ НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ	38
IV. КОНСТАТАЦИИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО В ИЗБОРНИЯ ДЕН	44
ТОПОЛОГИЯ НА НАРУШЕНИЯТА	44
ТЕНДЕНЦИИ В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС: СРАВНИТЕЛНИ ДАННИ ОТ МОНИТОРИНГА НА АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ” В ПЕРИОДА 2009 – 2014 Г.	49
РЕАКЦИЯ НА ИНСТИТУЦИИТЕ НА ПОДАДЕНИТЕ СИГНАЛИ	54
V. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	56
ПРИЛОЖЕНИЯ	61
АНТИКОРУПЦИОНЕН ДОГОВОР НА TRANSPARENCY INTERNATIONAL	61
ОБОБЩЕНА ИНФОРМАЦИЯ ОТНОСНО ДЕКЛАРИРАНИ ДАРЕНИЯ, ПОЛУЧЕНИ ВЪВ ВРЪЗКА С ФИНАНСИРАНЕ НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ	62
РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ	67
КОНСТАТИРАНИ НАРУШЕНИЯ В ИЗБОРНИЯ ДЕН	77

Увод

Като национално представителство на международната антикорупционна организация Transparency International Асоциация „Прозрачност без граници” работи повече от петнадесет години в сферата по превенция и противодействие на корупцията в България. Противодействието на политическата корупция и спазването на основните демократични стандарти в изборния процес е едно от направленията, в които организацията осъществява изследвания, анализи и застъпнически кампании от началото на 2001 година. Тогава за първи път експертен екип на организацията разработи методология за независим граждански мониторинг, извърши наблюдение на финансирането на предизборната кампания и създаде Индекс за прозрачност на финансирането на предизборни кампании. Приложените изследователски инструменти позволиха за първи път за бъдат отчетени тенденциите при финансирането на политическата дейност в България и да бъдат формулирани предложения за промени в тази област.

От 2005 година насам въпросът за прозрачността и отчетността при финансирането на предизборните кампании бе изместен от други проблеми, които оказват съществено негативно влияние върху изборния процес – купуването на гласове, различните форми на контрол и незаконосъобразен натиск върху избирателите, както и дефицитите в организационната подготовка на изборите. Тези проблеми се появиха като пряк резултат от неефективното функциониране на институциите, които имат правомощия във връзка с прилагането и контрола за спазване на изборното законодателство, както и от ерозирането на доверието на гражданите в политическите партии като ефективни изразители на техните интереси.

Наблюдението на Асоциация „Прозрачност без граници” на предсрочните парламентарни избори, проведени през май 2013 година, потвърди констатациите от предходни инициативи за мониторинг на изборния процес – най-сериозна загриженост предизвикват организационната подготовка, контролираният вот и купуването на избирателни гласове.

Въпреки усилията за извършване на законодателни промени и за предприемане на мерки за по-добра организационна подготовка на изборния процес, положени през изминалите години, резултатите от наблюденията на български и международни мониториращи организации показват липса на съществен напредък в тази сфера. Нещо повече – у българските граждани се създава основателното разбиране, че честността и почтеността не могат да бъдат припознати като същностни характеристики на изборния процес в страната.

Предвид нарастващата роля на Европейския парламент и основния фокус в работата на Transparency International – противодействие на корупцията, през 2014 година включихме нов компонент в инициативата на Асоциация „Прозрачност без граници”. Националните представителства на Transparency International в държавите от Европейския съюз предложиха Антикорупционен договор на кандидатите в изборите за

Европейски парламент. Този договор е насочен към бъдещата работа на институцията и предвижда изпълнението на конкретни мерки за превенция и противодействие на корупцията в работата на европейските институции. Резултатите от изпълнението на тази инициатива ще бъдат обект на вниманието на Асоциация „Прозрачност без граници” и ще бъдат оценявани в дългосрочен план.

В отговор на обществените очаквания за активно гражданско участие, което да съдейства за по-висока прозрачност и почтеност в изборния процес и за по-добра информираност на българските избиратели, през 2014 година Асоциация „Прозрачност без граници” извърши наблюдение на проведените избори за Европейски парламент. Наблюдението се фокусира върху най-значимите субекти в изборния процес – изборната администрация, политическите партии, коалиции и независими кандидати, медиите и публични институции, които имат правомощия при осъществяване на контрол за законосъобразност на изборите.

Настоящият доклад отразява основните констатации, изводи и препоръки, формулирани от Асоциация „Прозрачност без граници” въз основа на осъществения мониторинг на изборите за членове на Европейския парламент, проведени на 25 май 2014 година.

МЕТОДОЛОГИЯ И ОБХВАТ НА НАБЛЮДЕНИЕТО НА АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ”

Асоциация „Прозрачност без граници“ извърши наблюдение на подготовката и провеждането на изборите за членове на Европейския парламент от Република България, състояли се на 25 май 2014 година. Организацията бе официално регистрирана като наблюдател от Централната изборителна комисия с Решение №242-ЕП/25.04.2014 г., въз основа на което осъществи пряко наблюдение на изборния процес на територията на 11 общини от територията на страната. Инициативата бе реализирана със съдействието на 47 наблюдатели, които монитираха на доброволен принцип провеждането на изборите и работата на 14 районни изборителни комисии и на 25 рискови секционни изборителни комисии¹.

Гражданското наблюдение бе осъществено в съответствие с водещите международни стандарти в тази област, като ръководни принципи в работата на наблюдателите бяха политическата безпристрастност и професионализъм в работата. Мониторингът бе извършен въз основа на методология, разработена от Асоциация „Прозрачност без граници” през 2001 година и доразвита през 2009 година. В съответствие с това, основният фокус на внимание бяха:

- 1) принципите за прозрачност, отчетност и почтеност при финансирането на предизборните кампании;
- 2) утвърдените демократични стандарти за подготовка и протичане на изборния процес, създаващи гаранции и възможност за свободен и демократичен избор на гражданите.

В съответствие с този подход, в периода февруари – май 2014 година експертният екип на Асоциация „Прозрачност без граници” извърши наблюдение и оценка на организационната подготовка на изборите, на ключови компоненти, свързани с финансирането на предизборната кампания, наблюдение в изборния ден, както и анализ на резултатите от цялостното наблюдение на изборния процес. Регистрираните наблюдатели осъществиха наблюдение на работата на районни и секционни изборителни комисии в изборния ден, като въз основа на утвърдената методология за мониторинг, по метода на включено наблюдение, следяха за нарушения на изборния

¹ Наблюдението на изборния процес през 2014 година бе осъществено на територията на следните общини: Варна, Враца, Кърджали, Плевен, Пловдив, Русе, София, Стара Загора, Търговище, Шумен. То бе реализирано в сътрудничество с представители на граждански организации, с които Асоциация „Прозрачност без граници“ работи в рамките на неформалната Гражданска коалиция за наблюдение на изборния процес. В тази връзка следва да се отбележи приноса на Гражданско сдружение „Алтернативи 55” – гр. Стара Загора, „Инициативи за гражданско общество” – гр. Русе, „Институт за регионално развитие и квалификация” – гр. Шумен, „Клуб на НПО” – гр. Търговище, „Пловдивски граждански клуб” – гр. Пловдив, „Развитие на личността и човешките общности” – гр. Плевен, „Майчин център Българка” – гр. Враца и „Читалищна асоциация за развитие юг” – гр. Кърджали.

процес, категоризирани в четири основни групи: организационни нарушения, нарушения на правилата за агитация, купуване на гласове и контролиран вот.

Осъществената инициатива се основаваше на три основни компонента на наблюдение и оценка на изборния процес:

- 1) дейност на институциите, свързана с подготовката и провеждането на парламентарните избори;
- 2) предизборна кампания на регистрираните партии, коалиции от партии и инициативни комитети, издигнали независими кандидати;
- 3) протичане на избирателния процес в изборния ден – 25 май 2014 година;

Към посочените три основни компонента следва да бъде отнесена и актуалната антикорупционна подкрепа на Transparency International – Антикорупционен договор, който съдържа конкретни ангажименти за противодействие на корупцията на европейско ниво, и който ще бъде обект на самостоятелно наблюдение и оценка след приключването на изборите и конституирането на Европейския парламент.

АНТИКОРУПЦИОНЕН ДОГОВОР НА TRANSPARENCY INTERNATIONAL

Докладът за оценка на системата за почтеност, публикуван от европейския офис на Transparency International през април 2014 година, констатира че институциите на Европейския съюз са податливи на корупция поради несъвършенствата в законодателството, липсата на ефективен контрол, неспазването на етичните стандарти и на принципите за откритост и прозрачност. Изводите от това изследване мотивираха Transparency International и Асоциация „Прозрачност без граници“, като национално представителство на международната антикорупционна организация, да предложат на кандидатите за представители в Европейския парламент (2014 – 2019) поемането на ясни ангажименти за противодействие на корупцията.

Непосредствено преди началото на предизборната кампания Асоциация „Прозрачност без граници“ предложи на регистрираните участници да се присъединят към Антикорупционния договор на Transparency International и да дадат своя принос за изграждането на по-ефективни, прозрачни и отговорни европейски институции. Документът представлява отговор на установени дефицити в дейността на институциите, които функционират на общоевропейско ниво и чиято работа има въздействие върху всички държави-членки на Европейския съюз. Договорът цели да ангажира политическите партии, коалиции и кандидатите в изборите за Европейски парламент да работят за противодействие на корупцията в три основни насоки:

1. Превръщане на управлението и законодателната дейност на европейските институции в модел за прозрачност, отчетност и почтеност.

2. Осъществяване на по-ефективен контрол при разходването на публичните средства в Европейския съюз.

3. Предприемане на мерки за ефективна защита на лицата, сигнализиращи за нередности и корупция в публичния, частния и неправителствения сектор.

Подкрепа за инициативата в България чрез присъединяване към договора изразиха 16 от 24 партии, коалиции и независими кандидати, участващи в изборите: ПП „ГЕРБ“, КП „Коалиция за България“, „Коалиция КОД“, КП „Реформаторски блок“, ПП „Синьо единство“, Румяна Угърчинска-Винсенти (независим кандидат), ПП „Зелените“, ПП „Българска комунистическа партия“, Евгения Банева (независим кандидат), Виктор Папазов (независим кандидат), КП „Алтернатива за българско възраждане“, ПП „БАСТА“, Християндемократическа партия на България, ПП „Зелена партия“, ПП „Глас Народен“ и ПП „Движение за права и свободи“.

Предвид факта, че договорът е свързан с работата на новия Европейски парламент, Асоциация „Прозрачност без граници“ и Transparency International ще осъществят мониторинг на изпълнението на поетите ангажименти и ще предоставят информация относно изпълнението на договора в рамките на мандата на Парламента.

I. ОБЩ КОНТЕКСТ НА ПРОВЕДЕНИТЕ ИЗБОРИ. ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА НА ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС

Предизборната кампания и изборите за Европейски парламент се проведеха в условия на остро политическо противопоставяне между основните политически субекти. Както за гражданите, така и за институциите и за политическите партии бе създадено впечатлението, че предстоящите избори са извънредни и времето за тяхната подготовка е недостатъчно. Един от основните фактори за това възприятие бе приемането на нов Изборен кодекс в последния възможен момент преди датата за насрочване на изборите за Европейски парламент.

Новият закон предопредели избора на изцяло нова Централна избирателна комисия, която бе конституирана 65 дни преди изборния ден². В рамките на изключително кратки срокове тя следваше да създаде основните предпоставки за изборния процес, в това число да изработи изборната документация, да създаде методическата база за подготовка на изборите и да назначи следващите нива на изборната администрация. Този факт даде своето отражение и насочи вниманието върху потенциалните пропуски и дефицити в организацията на изборния процес.

Фокусът на обществената дискусия в предизборната кампания бе изместен от европейската тематика към вътрешно-политически проблеми. За широката аудитория бе създадено впечатлението, че предстоящите избори са свързани с избора на национални институции, от които зависи управлението на страната, а не толкова с работата на европейските институции. Доколкото в дебатите се обсъждаха въпроси от наднационален характер, те бяха свързани преди всичко с регионални конфликти, които се намират в близост до границите на ЕС, както и с международни енергийни проекти, в които България е участник.

Следва да се отбележи, също така, че за пореден път предизборните стратегии на основните участници бяха основани преди всичко върху негативни послания; доминираха опитите за компрометиране на политическите опоненти и последователно анонсираните очаквания за изборни злоупотреби.

Принос за създадената атмосфера имаха и журналистическите разкрития за подготвяни и осъществявани схеми за контролиран вот, купуване на гласове и организационни неуредици. Реакцията на официалните институции относно публикуваните данни не даде основание за успокояване на обществото.

² Процесът по конституиране на нова ЦИК завърши на 24 април 2014 г., след назначаване на още един член на ЦИК, въз основа на промяна в Изборния кодекс (Обн. ДВ. бр.19 от 5 март 2014 г., изм. ДВ. бр. 35 от 22 април 2014 г.).

ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА

Предизборната кампания и изборите за Европейски парламент бяха организирани по правилата на нов Изборен кодекс, който бе приет на 5 март 2014 г. от 42-то Народно събрание. Кодексът влезе в сила непосредствено преди конституционно установения срок за подготовка на изборния процес и в противоречие с международно утвърдените стандарти за предвидимост и устойчивост на законодателството. В хода на подготовката на изборите бяха извършени две промени в закона, които се отнасяха до ключови компоненти в изборния процес – конституирането на ЦИК и съдържанието на бюлетината.

Една от най-съществените последици от приемането на новия закон бе изборът на нова Централна избирателна комисия. Законопроектът предвиди нова процедура за конституиране на ЦИК, в която бяха въведени елементи на прозрачност. След поредица от интензивни дискусии и политически компромиси бе приета сложна и недостатъчно ясно регламентирана процедурата, при която ръководството се избира от Народното събрание, а останалите членове се назначават от Президента, въз основа на предложения от парламентарно представени партии и коалиции, както и от партии и коалиции, които имат представители в Европейския парламент. След официалния старт на подготовката на изборите бе извършена промяна в закона, която следваше да уреди констатирани сериозни дефицити в закона и в неговото приложение.

Изборният кодекс предвиди създаването на обучително звено в ЦИК, изисквания за определен професионален опит на членовете и строги правила, които ограничават възможността за отсъствия, съответно – за блокиране работата на комисията. Също така бе предвидено създаване на Обществен съвет към ЦИК, състоящ се от граждански организации, които са официално регистрирани наблюдатели на изборите.

Изборният кодекс въведе облекчени изисквания за регистрацията на участниците, като намали броя на лицата, подкрепили регистрирането на партии, коалиции и независими кандидати (2500 избиратели за партия и коалиция за национални избори, от 100 до 500 за независимите кандидати в общински избори) и намали депозита за участие (2500 лв. за партия и коалиция и 100 лв. за инициативен комитет).

Една от най-значимите промени в изборното законодателство, която представлява стъпка в положителна посока, е въвеждането на възможност за безплатно отразяване на предизборните кампании на участниците в обществените и в търговските медии, разграничението между платено и безплатно участие, както и въвеждането на държавна субсидия за партии, коалиции и кандидати, които не получават годишна субсидия в подкрепа на своята политическа дейност.

Въведена бе възможност за преференциално гласуване за кандидати, регистрирани в избори за народни представители, за членове в Европейския парламент и за общински съветници. В резултат на редица компромиси и политически договорености бе прието, че преференциалното гласуване няма задължителен характер,

а също така бяха приети различни правила за преференциално гласуване, като за кандидатите в избори за Европейския парламент бе приета преференция от 5%, за кандидатите в избори за Народно събрание – 7%, като процедурата за нейното определяне се различава от тази за ЕП и дава определено преимущество на водача на листата.

Изборният кодекс въведе гласуване с интегрална бюлетина, която съдържа последователни номера, подлежащи на откъсване преди пускане на бюлетината в изборителната урна. Поради вероятност от объркване на изборителите при избора на партия/коалиция и кандидат в листата, в хода на подготовката на изборите бе извършена промяна в закона, свързана с графичното оформление на бюлетината.

Въведено бе експериментално машинно гласуване в 100 секции, определени с решение на Централната изборителна комисия.

Законът предвиди промени относно правилата за регистриране и наблюдение, извършвано от български неправителствени организации, като разшири възможностите за наблюдение на отделните етапи от изборния процес.

За съжаление, приетият Изборен кодекс не даде адекватен отговор на някои от най-съществените проблеми в изборния процес. В тази връзка следва да се отбележи запазването на подхода за съставяне на изборителни списъци, както и премахването на регионалните преброителни центрове.

КОНСТИТУИРАНЕ И ДЕЙНОСТ НА ОБЩЕСТВЕНИЯ СЪВЕТ

Една от широко промотираните промени в новия Изборен кодекс бе свързана със създаването на Обществен съвет към Централната изборителна комисия, в който участват български неправителствени организации, които са участвали като наблюдатели в избори. Основната цел на разпоредбата на чл. 55 от закона бе „осигуряване на прозрачност, демократичност и честност в изборите”, като Общественият съвет следва да „подпомага дейността на комисията”. Съставът, функциите и организацията на работа на Обществения съвет се определят с правила, приети от съвета и одобрени от Централната изборителна комисия.

Дефинираната законова рамка отразяваше подход, който влиза в противоречие с основни характеристики на гражданските инициативи за наблюдение на изборния процес – самостоятелност на гражданската инициатива, независимост и избягване на формализма в работата на неправителствените организации. Предвид натрупаните сериозни дефицити в изборния процес, Асоциация „Прозрачност без граници” прие да участва в Обществения съвет към ЦИК, за да предостави своята експертиза и опит, с което да окаже гражданска подкрепа и съдействие на новосформираната комисия. В избора на това решение ТИ-България се ръководеше от два приоритета – да извършва независим граждански мониторинг на дейността на институциите и да съдейства на гражданите за тяхното пълноценно и информирано участие в изборния процес.

В учредяването на Обществения съвет участваха 11 неправителствени организации, като за периода от 31 март до 29 май 2014 година бяха проведени 8 заседания. Правилата за работа на Съвета бяха предложени от ЦИК въз основа на нейно Решение № 17 от 26.03.2014 г. Асоциация „Прозрачност без граници” изрази несъгласието си с първоначално предложения подход за изработване на Правилата за работа на Обществения съвет – въз основа на решение на ЦИК, което определя реда за организация на работата на Обществения съвет, с формализиран начин на вземане на решения, предвиден избор на постоянно ръководство, което опосредства диалога между ЦИК и Обществения съвет, без гарантирана публичност на различните мнения на организациите. Така предложените правила отразяваха едностранчива и недIALOGИЧНА гледна точка към функциите на Обществения съвет. Той се разглеждаше като експертен придатък към ЦИК, вместо като независима неформална структура, която разполага с реално гарантирана възможност да получава и предоставя информация относно подготовката на изборния процес.

Асоциация „Прозрачност без граници” представи свои предложения за промени и положи сериозни усилия, за да аргументира необходимостта от гарантиране на: своевременно предоставяне на информация за подготвяни решения и действия на изборната администрация; съдействие от ЦИК при получаване на конкретна информация от други институции, които имат правомощия във връзка с изборния процес; публичност и гласност на мненията и позициите на организациите, членуващи в Обществения съвет. Част от предложенията бяха възприети, като това даде положителен ефект върху работата на Съвета. Така например, бе създадена обособена секция в интернет страницата на Централната изборителна комисия, на която бяха публикувани становищата на Съвета, предложенията на организациите и протоколите от проведените разисквания.

За съжаление, ключови предложения на гражданските организации не бяха възприети и това се отрази върху ефективността в работата на Обществения съвет и най-вече – върху характера на взаимодействието между Съвета и Централната изборителна комисия.

Въпреки липсата на адекватен диалог между Обществения съвет и ЦИК, следва да се отбележи, че между неправителствените организации – членове на Съвета бе установено ефективно сътрудничество, основано на диалогичност, професионализъм и коректност при съвместната работа. В рамките на участието си в заседанията на Обществения съвет, Асоциация „Прозрачност без граници” направи редица предложения и постави важни въпроси, свързани с:

- установените пропуски и грешки в изборната документация;
- защитата на публикуваните в регистъра на ЦИК лични данни на гражданите, подкрепили подписки на кандидатите;
- подготовката и провеждането на обучения за членовете на изборителните комисии;

- условията за отразяване на медийната кампания и за използване на медийните пакети на участниците;
- необходимостта от публикуване на протоколите от заседанията на ЦИК;
- качеството и ефективността на информационната кампания за гражданите;
- процедурата за избор на доставчик за експерименталното машинно гласуване;
- опитите на политически партии за злоупотреба с фигурата на независимия наблюдател.

За съжаление, Централната изборителна комисия не даде адекватен отговор на ключови предложения, формулирани от гражданските организации. В хода на работата на Обществения съвет ясно се откри проблемът за липсата на обратна връзка и ефективното взаимодействие с членовете на Централната изборителна комисия. Приложеният подход на сътрудничество между Обществения съвет и ЦИК се характеризираше с формализъм и комуникация чрез писмени становища и официални писма, като липсваше обратна връзка по важни предложения на Съвета. Еднопосочният и недIALOGИЧЕН модел на комуникация се изразяваше в информиране *post factum* за вече взети решения. Не бе използвана ефективно възможността за консултиране на проекти на решения на ЦИК и за планиране на дейности, свързани с подготовката на изборите.

Резултатите от участието на Асоциация „Прозрачност без граници” в този формат дадоха основание за оценка, че установеният механизъм за сътрудничество между Обществения съвет и Централната изборителна комисия не е ефективен и не позволява реално включване на експертната и опита на гражданските структури. При така създамата се ситуация Асоциация „Прозрачност без граници” взе решение да напусне Съвета и на 15 май 2014 година обяви публично мотивите за своята позиция.

КОНСТИТУИРАНЕ НА НОВА ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРИТЕЛНА КОМИСИЯ

Една от основните последици от приемането на нов Изборен кодекс бе изборът на нов състав на Централната изборителна комисия. До това решение се стигна след фокусиране на общественото внимание към дефицитите в работата на изборната администрация и обсъждането на различни предложения за избор на ЦИК. Проектът за Изборен кодекс, представен на 17 октомври 2013 г. от Временната комисия в Народното събрание, съдържа предложение за избор на нова ЦИК с 5-годишен мандат на работа, чийто състав от 15 членове се избира от Народното събрание, без прилагане на партийно-квотен принцип при номинирането и избора. Предвидени бяха изисквания за професионални качества и опит на членовете на комисията, както и изисквания за публичност на процедурата по избор. Проектът отменяше установената дългогодишна практика съставът на ЦИК да се назначава от президента, въз основа на

предложения на парламентарно представените партии и при спазване на пропорционалното представителство на партиите. След 6-месечно обсъждане на проекта и поредица от предложения на политическите партии, на 5 март 2014 г. бяха приети окончателните разпоредби за избор на нова ЦИК. Съгласно тези разпоредби съставът на Комисията е 19-членен, като председателят, заместник-председателите и секретарят се избират от НС, а останалите 15 члена се назначават от президента, въз основа на предложения на парламентарно представените партии и при спазване на пропорционалното представителство на партиите, представени в Народното събрание и Европейския парламент. В Изборния кодекс бе предвидена възможност за номиниране на кандидати от неправителствените организации, които следваше да бъдат отправени до народните представители и парламентарните групи.

Предвид сложната законова процедура, която бе резултат от редица компромиси и договорености, постигнати в последния момент между парламентарно представените партии, Асоциация „Прозрачност без граници” взе решение да извърши наблюдение на процеса.

Експертният екип на организацията изработи методика за оценка на публичността и прозрачността на процедурата по избор, като основен обект на мониторинг бяха:

- 1) съответствието на предвидените законови правила и тяхното приложение със стандартите за прозрачност при избор на независими институции;
- 2) въздействието на процедурата по избор върху дейността на изборната администрация.

При извършването на наблюдението и изработването на оценката на процедурата бяха дефинирани 12 показателя:

Показатели, свързани с нормативната база:

- 1) подходящ срок за определяне на правила за конституиране на ЦИК;
- 2) достатъчен срок за номиниране на кандидати;
- 3) процедура за публично изслушване в Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения;
- 4) процедура за протичане на публичното изслушване в Комисията по правни въпроси;
- 5) публичност на информацията за постъпилите кандидатури;
- 6) процедури по избор на ръководство на ЦИК от НС и назначаване на членове от президента;
- 7) наличие на процедури за преодоляване на обществени съмнения относно почтеността на предложените членове на ЦИК;

Показатели, свързани с практическото осъществяване на процедурата по избор:

- 8) достатъчен срок за номиниране на кандидати;

- 9) протичане на изслушванията на кандидатите в Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения;
- 10) протичане на изслушванията на кандидатите в Комисията по правни въпроси;
- 11) избор на ръководство на ЦИК от Народното събрание и назначаване на членове на ЦИК от Президента;
- 12) осъществени възможности за преодоляване на обществени съмнения относно почтеността на избраните/назначените членове на ЦИК.

В съответствие с разработената методология, дефинираните показатели бяха оценени, като стойността на оценката е изчислена по скала от 0 до 100 пункта (при равен интервал от 25 пункта), където 0 е индикатор за неизпълнение на критерия, а 100 – индикатор за съответствие с най-високите критерии.

Въз основа на извършеното наблюдение на процедурата по конституиране на нова Централна избирателна комисия бяха направени следните констатации и оценки:

1. Подходящ срок за определяне на правила за конституиране на ЦИК: стойност 25.

Мотиви за оценката: Изборният кодекс влезе в сила на 5 март 2014 г., а процедурните правила за номиниране и избор от НС³ бяха определени на 7 март 2014 г. Следва да се отбележи, че законовите условия за конституиране на ЦИК (принцип, въз основа на който се конституира, разпределение на квоти между институциите при номиниране, назначаване и избор на членове, пропорционалност на представителството между партиите и т.н.) бяха обект на най-интензивни дискусии в Народното събрание. Финалното решение на тези въпроси бе взето в заключителната фаза по изработване на закона. В тази връзка следва да се отбележи, че приемането на ИК по-малко от 3 месеца преди датата на изборите не съответства на стандартите за устойчивост и предвидимост на законодателството.

Така създадени, правилата дават възможност за формално изпълнение на законовите изисквания, но не осигуряват възможност за провеждане на реално конкурентна процедура. В допълнение към това, установените дефицити в закона доведоха до неговата промяна, която бе извършена след датата на насрочване на изборите.

2. Достатъчен срок за номиниране на кандидати: стойност 0.

Мотиви за оценката: правилата за номиниране на кандидати за членове на ЦИК от неправителствени организации бяха изработени на 7 март 2014 г. (петък), като определеният краен срок за представяне на номинации (в т. ч. и с необходимите документи) бе три работни дни (вторник). Този срок е крайно недостатъчен, не

³ Процедурни правила за предложения за състав на Централната избирателна комисия, изслушване на кандидатите и избор на председател, заместник-председатели и секретар на Централната избирателна комисия, <http://www.parliament.bg/bg/cik>.

позволява прилагането на сериозен подход към обсъждането на потенциални кандидати и не съдейства за постигането на реална конкуренция между кандидатурите.

3. Процедура за публично изслушване в Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения: стойност 25.

Мотиви за оценката: процедурата за изслушване на кандидатите в Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения не бе предварително установена и публично представена. Тя бе приета ad hoc в началото на заседанието, като дори и след нейното приемане не бе регламентирано какъв е изходът от представянето на кандидатурите и какви ще бъдат конкретните последици от нейното провеждане. За участници в процедурата, в т. ч. и за народни представители, присъствали на заседанието, не бе ясно въз основа на какви критерии ще бъдат оценени кандидатите и как ще продължи процеса на разглеждане на техните кандидатури. Неясният начин на „припознаване“ на предложените кандидати от партиите създава впечатление за предварителни договорки за избор на кандидати. Така формулираните правила в ИК поставят в неблагоприятна позиция кандидати с доказани професионални качества (а оттам и неправителствени организации), която трябва да приемат влизането си в ролята на политически обвързани субекти.

В допълнение към това, следва да се отбележи относително високата степен на формализъм на процедурата, която не осигурява пълноценна възможност за представяне и обсъждане на концепции на кандидатите за бъдещата работа на ЦИК.

4. Процедура за протичане на публичното изслушване в Комисията по правни въпроси: стойност 50.

Мотиви за оценката: процедурата за изслушване на кандидатите в Комисията по правни въпроси бе предварително разписана в правилата, приети от Народното събрание на 7 март 2014 г. Тя дава възможност за равнопоставено третиране на кандидатите. В допълнение към това следва да се отбележи относително високата степен на формализъм, която не осигурява пълноценна възможност за представяне и обсъждане на концепции на кандидатите за бъдещата работа на ЦИК.

5. Публичност на информацията за постъпилите кандидатури: стойност 75.

Мотиви за оценката: правилата за номиниране и изслушване на кандидатите за членове на ЦИК създават възможност за своевременно публикуване на информация за кандидатурите на интернет-страницата на Народното събрание. Предвид кратките срокове за подготвяне на номинациите и формализма на процедурите, не бе предвидено изискване за предварително публикуване на идейни концепции на кандидатите, съответно – такива не бяха публикувани.

6. Процедури по избор на ръководство на ЦИК от НС и назначаване на членове от президента: стойност 25.

Мотиви за оценката: въпреки че в Изборния кодекс съществуват текстове, формулиращи разпределението на квотата за избор на председател, заместник-председатели и секретар от Народното събрание и квотата от членове на ЦИК, които следва да бъдат назначени от президента, текстовете на чл. 46 от ИК не дават ясна и непротиворечива регламентация. В тази връзка следва да се отбележи неяснотата относно прилагането на принципа за пропорционалност между кандидатите на парламентарно представените партии, допустимия брой кандидати, предложени за назначаване от президента, възможност да се одобри или отхвърли предложена кандидатура. Резултатите от наблюдението показаха дефицити в приетите законови норми, които впоследствие предизвикаха криза във взаимоотношенията между институциите и политическите партии, които участват в процеса по конституиране на ЦИК.

7. Наличие на процедури за преодоляване на обществени съмнения относно почтеността на предложените членове на ЦИК: стойност 0.

Мотиви за оценката: процедурните правила за номиниране на кандидати за членове на ЦИК бяха фокусирани преди всичко върху дефинирането на срокове за издигане на кандидатури, необходимите документи, които следва да представят кандидатите, както и върху определянето на правила за протичане на изслушването на съответните комисии. Процедурните правила не предвиждаха възможност за предварително отправяне на въпроси към кандидатите, което ограничи кръга на граждани и организации, които могат да зададат писмено своите въпроси. Този подход да голяма степен може да се определи като формален и не позволява провеждането на открит обществена дискусия относно качествата на кандидатите. Не на последно място, подобен подход не позволява на кандидатите да дадат адекватен отговор на възникващи въпроси и да се защитят от тенденциозно представени данни и неоснователни нападки спрямо тях.

8. Достатъчен срок за номиниране на кандидати: 25.

Мотиви за оценката: както бе отбелязано, гражданските организации разполагаха с възможност да направят номинации в рамките на три работни дни. Въпреки това, следва да се отбележи, че те съумяха да предложат стойностни кандидатури на експерти с опит и експертиза в изборния процес. След изслушването на кандидатите на заседанието на Комисията по правни въпроси (проведено на 17 март 2014 година), парламентарно представените политически партии разполагаха с един ден, за да внесат официално своите номинации. В публичното пространство, а и сред самите кандидати, се създаде впечатлението за предопределеност на взетите решения и за формално провеждане на процедурата. Посочените факти от наблюдението потвърдиха първоначално формулирания извод, че срокът на номиниране не бе достатъчен, за да гарантира провеждането на конкурентна процедура.

9. Протичане на изслушванията на кандидатите в Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения: стойност 50 пункта.

Мотиви за оценката: наблюдението показва, че кандидатите получиха възможност да представят информацията относно своя професионален опит и своите идеи за работата на бъдещата ЦИК, а присъстващите народни представители, журналисти и представители на граждански организации получиха възможност да зададат въпроси. Приетите ad hoc правила се спазваха, с малки изключения. В тази връзка следва да се отбележи, че един от кандидатите получи възможност за по-обширно представяне на своята визия за работа на ЦИК, което постави в неблагоприятна ситуация останалите кандидати.

В рамките на заседанието не възникнаха ситуации, при които да бъде прекъснато изложението на кандидат или да му бъде отнета думата несвоевременно. Осигурена бе възможност за въпроси и отговори. Повечето от въпросите бяха поставени от неправителствените организации, които са номинирали кандидата, както и от организации, които са номинирали конкурентен кандидат. Впечатление направи фактът, че фокусът на дискусията се измести върху съмнения за политическата обвързаност на кандидатите, а не върху техните професионални качества и интегритет. Политическата биография на част от кандидатите и, същевременно фактът, че са предложени от граждански организации, постави въпроса дали не се дава привидност на граждански кандидатури, които всъщност са политически кандидатури. Въпросите, които неправителствените организации поставиха на конкурентните кандидати, очертаха най-критичните точки – съмненията за политическа обвързаност и за предопределеност на избора на част от кандидатите.

До определена степен тази ситуация даде възможност на партиите да демонстрират, че приемат предложенията на гражданското общество. Същевременно в хода на дискусията народните представители не се възползваха от възможността да зададат въпроси, за да си изяснят вижданията на кандидатите или за да получат допълнителна информация.

Посочените факти дават основание да се направи извод, че като цяло правилата за публичност на изслушването бяха спазени. Наред с това, на присъстващите наблюдатели, както и на част от кандидатите бе дадено основание за оценка, че изслушването е формално и решенията за избора са предопределени.

10. Протичане на изслушванията на кандидатите в Комисията по правни въпроси: 50 пункта

Мотиви за оценката: изслушването в комисията протече при строго спазване на формалните правила на процедурата. То имаше характер по-скоро на представяне на кандидатите (запознаване с биографичните данни), отколкото на изслушване на конкурентни концепции за бъдещата работа на ЦИК. С отделни изключения кандидатите не представяха идейни концепции и по-конкретни виждания за работата на изборната администрация, а допълваха детайли от своята биография, представена от председателя на Комисията и съответния вносител.

Начинът, по който протече изслушването, дава основания третирането на кандидатите да се определи по-скоро като равнопоставено. Въпреки това, направи впечатление фактът, че членовете на Комисията не се възползваха активно от правото си да отправят въпроси към кандидатите, като на половината от тях не бе зададен нито един въпрос. Това потвърди възприятията за формалност на изслушването и придържане към вече взети решения от страна на политическите партии.

11. Избор на ръководство на ЦИК от Народното събрание и назначаване на членове на ЦИК от Президента: стойност 0.

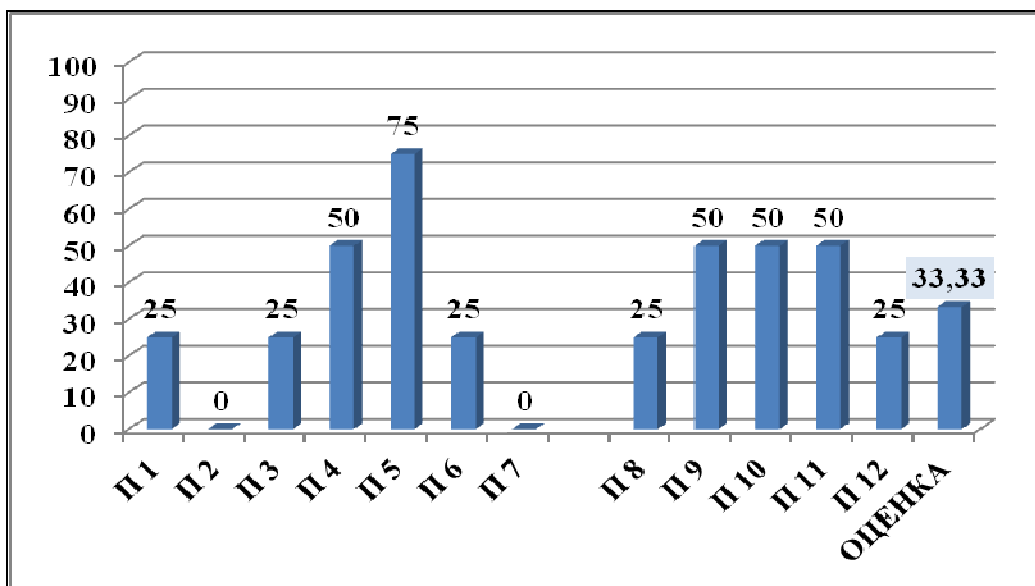
Мотиви за оценката: резултатите от проведеното наблюдение на дискусиите в пленарна зала разкриха липсата на съдържателен дебат по кандидатурите. Процедурата по избор на ръководство на ЦИК, съответно – процедурата за назначаване на членове на ЦИК, бе сведена до спор относно квотното разпределение и коректността на формулираните процедурни правила. Дефицитите в законовите правила (констатирани в предходния етап от наблюдението) се отразиха върху тази фаза от процеса, като дадоха основание за възникването на спорове между институциите и между политическите партии. Дискусията относно професионалните качества на кандидатите бе изцяло заменена от взаимни обвинения в безпринципност и противозаконност в действията на институциите, които имат правомощия по процедурата.

12. Осъществени възможности за преодоляване на обществени съмнения относно почтеността на избраните/назначените членове на ЦИК: стойност 25.

Мотиви за оценката: в рамките на проведените изслушвания в парламентарните комисии кандидатите имаха възможност да дадат кратък отговор на въпросите, поставени от представителите на неправителствени организации, присъстващи в залата. Същевременно, краткият срок на процедурата не позволи провеждането на обществена дискусия относно качествата на кандидатите, а също така не осигури на самите кандидати възможност да дадат адекватен отговор на важни въпроси.

Неясният начин на „припознаване“ на предложените кандидати от партиите (в т.ч. и предварително изтеклите в медиите оценки на качествата на кандидати и за готовността на партии да ги номинират като свои представители) създадоха впечатлението за предварителни договорки за избор на кандидати. Също така, следва да се отбележи фактът, че кандидатите не получиха възможност да дадат задоволителен отговор на публикации в медиите, появили се във връзка с техните професионални качества, обвързаност с политически партии и други.

Графика: Оценка на процедурата по конституиране на нова Централна избирателна комисия

В заключение, резултатите от наблюдението показаха наличието на нормативни и процедурни дефицити, най-съществените от които бяха свързани с неясноти относно изхода от процедурите за номиниране и обсъждане на кандидатурите, предложени от граждански организации; разпределението на квотите в зависимост от пропорционалното представителство на партиите; последователността на процедурите по избор и назначаване на членове на ЦИК.

Приложението на разпоредбите за избор на членове на ЦИК въз основа на предложения на българския неправителствен сектор не отговори пълноценно на обществените очакванията за прозрачност, висок професионализъм и политическа безпристрастност. Политическата биография на част от кандидатите и същевременно фактът, че са предложени от граждански организации, постави въпроса дали не се дава привидност на граждански кандидатури, които всъщност са политически. На практика, само две от предложените кандидатури, излъчени от граждански организации, бяха на експерти, които не са участвали като партийни представители в предишни състави на ЦИК и РИК. Неясният начин на „припознаване“ на предложените кандидати от страна на политическите партии и смесването на принципа на професионалния подбор и принципа на политическото номиниране създаде предпоставки за съмнения в политическа пристрастност на част от кандидатите и, съответно, на номиниращите неправителствени организации.

Високата степен на формализъм при изслушването на кандидатите в парламентарните комисии сведе дискусията по конституирането на нова ЦИК до процедура, в която следва да бъде дадена формална легитимност на вече взети политически решения.

Спорът относно разпределението на квотите на парламентарно представените политически партии доведе до остър конфликт между политическите партии и между

институциите, които имат правомощия в този процес, и в крайна сметка доведе до промяна на закона, след като вече е започнала организационната подготовка на изборите.

Общата оценка от наблюдението на цялата процедура по конституиране на нова Централна избирателна комисия е 33,33 пункта, при максимална оценка 100 и минимална оценка 0. Въз основа на извършеното наблюдение може да се направи извод, че процедурата не съответстваше в достатъчна степен на стандартите за прозрачност в тази област. На първо място, тази оценка се дължи на дефицитите в Изборния кодекс и на правилата за номиниране и избор на членове на ЦИК, които породиха множество неясноти, интерпретации и спорове относно коректното тълкуване и прилагане на закона. На второ място, следва да се отбележи високата степен на формалност на процедурата, в която предвидените срокове и разписани правила не осигуриха възможност за реална конкуренция между кандидатите и за провеждане на задълбочена дискусия относно ролята и функционирането на изборната администрация. Дискусията относно професионалните качества на кандидатите бе заместена от съмнения в предопределеност на избора, обвинения в политическа пристрастност и нарушение на закона от страна на институциите. Наблюдавано бе разминаване между декларираните намерения за прозрачност и тяхното практическо осъществяване. С това беше хвърлена сянка на съмнение върху политическата воля и готовност за изграждане на политически независима и безпристрастна, професионална Централна избирателна комисия.

II. ОРГАНИЗАЦИОННА ПОДГОТОВКА НА ИЗБОРИТЕ

ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ЦЕНТРАЛНАТА ИЗБИРАТЕЛНА КОМИСИЯ

Както бе отбелязано, новата Централна избирателна комисия бе конституирана на 20 март 2014 година. Съгласно Изборния кодекс, в рамките на следващите пет дни новосформираната комисия следваше да изработи и приеме ключови решения относно подготовката на изборите, в това число и решенията, с които се приемат изборните книжа.

Посочените обстоятелства доведоха до съвпадане на два ключови процеса – по конституиране на ЦИК и по изработване на изборната документация, и до невъзможност за функциониране в спокойна обстановка. От една страна, това се отрази мобилизиращо за членовете на ЦИК, които съумяха да избягват острото политическо противопоставяне в първоначалния период от своята работа. От друга страна, този факт създаде обективни обстоятелства за пропуски и грешки в работата на ЦИК.

Асоциация „Прозрачност без граници” извърши мониторинг на действията на ЦИК, като най-съществените констатации могат да бъдат обобщени в следните насоки:

- За разлика от предходни избори, не бе констатиран блокаж в работата на ЦИК (през 2011 година например това бе една от остро критикуваните теми) и не бе установена практика за отказ от вземане на решения чрез отсъствие на членове на комисията и проваляне на заседания.
- Нивото на прозрачност в работата на ЦИК все още е далеч от стандартите в тази област – въпреки че като правило заседанията на ЦИК се излъчваха online, не бе установена практика за своевременно публикуване на протоколите (така например, към 2 юни 2014 година са публикувани едва 15 протокола от заседания, най-актуалното от които е от 8 април 2014 година).
- Важни решения, по които има изразени противоречиви нагласи, оценки и позиции на членове на ЦИК, бяха вземани с протоколни решения, без да са обсъждани в открити заседания. Достъпът до тези заседания не бе осигурен, в това число и не бе осигурено online излъчване на тези заседания. За останалите заседания се прилагаха изискванията за online излъчване и възможност за пряко наблюдение.
- Констатирано бе високо ниво на пропуски и грешки в решенията на ЦИК и в изборната документация – 10,56% от всички решения, свързани с подготовката на изборите, са поправки на вече приети от ЦИК решения.
- Информационната кампания за гражданите бе неефективна – въпреки че в сравнение с предходни избори кампанията стартира по-рано, тя бе сведена до цитиране на текстове от Изборния кодекс на недостъпен език за обикновения

избирател. Неатраактивният начин на представяне на кампанията не позволи разширяване на аудиторията, която е запозната с правилата в изборния процес.

- Изработване на методически указания за избирателните комисии:

С особено внимание Асоциация „Прозрачност без граници“ проследи процеса на приемане на Методическите указания за секционните избирателни комисии в страната като част от изборната документация, с оглед на това че те имат пряко отношение към коректното и законосъобразно прилагане на разпоредбите на Изборния кодекс на територията на цялата страна. Асоциация „Прозрачност без граници“ обжалва пред Върховния административен съд Решение №340-ЕП/12.05.2014 г. на ЦИК за допълване на Методическите указания за секционните избирателни комисии в страната, приети с Решение № 324-ЕП от 9 май 2014 г. и публикувани на 13.05.2014 г. в сайта на ЦИК след поправка на технически грешки. Това Решение на ЦИК практически представляваше дописване на текста на чл. 278 от Изборния кодекс, регламентиращ случаите, в които една бюлетина е действителна или недействителна.

Асоциация „Прозрачност без граници“ аргументира своята позиция, че оспореният текст в Методическите указания на ЦИК може да създаде основания за нарушение на основните принципи на Изборния кодекс, да доведе до объркване и неправилно отчитане на вота на гражданите, както и да създаде предпоставки за други негативни явления в изборния процес.

В мотивите към своето решение Върховният административен съд постанови, че в тази част Методическите указания са приети от ЦИК в противоречие с материалния закон, с процесуалните норми, представляват дописване на закона и не са мотивирани.

ОБУЧЕНИЕ НА ИЗБИРАТЕЛНИТЕ КОМИСИИ

Резултатите от наблюдението на изборите от 2009 година насам показват устойчива тенденция за нарастване дела на организационните проблеми в изборния процес. Част от тези проблеми се дължат и на факта, че не се полагат систематични усилия за изграждане на устойчив капацитет на т. нар. изборна администрация. Въпреки предприетите действия за изграждане на звено от експерти и сътрудници, които да подпомагат работата на ЦИК, данните на Асоциация „Прозрачност без граници“ от мониторинга на изборите през 2011 година и 2013 година показват, че дефицитите в работата на изборната администрация остават сериозно предизвикателство. С особена сила това важи за капацитета на секционните избирателни комисии, които не са достатъчно добре обучени, за да се справят с изискванията на закона и с добрите практики при провеждането на избори.

Една от най-активно промотираните промени в новия Изборен кодекс, влязъл в сила на 5 март 2014 година, бе свързана със създаването на обучително звено към ЦИК. Звеното следваше да даде адекватен отговор на натрупалите се дефицити в работата на изборната администрация, като разработи подходящи методически указания и

обучителни материали за членовете на изборителните комисии и проведе съответното обучение.

Предвид значението на организационните проблеми в изборния процес и необходимостта от оценка на ефекта от създаването на обучителното звено, Асоциация „Прозрачност без граници“ осъществи наблюдение на обученията на членове на районни и секционни комисии в страната. Въз основа на това бе констатирано следното:

- продължителността на обученията бе около 2 астрономически часа, което беше крайно недостатъчно за запознаване с изискванията на новия Изборен кодекс и с решенията на ЦИК, които касаят конкретната работа на изборителните комисии. Предвид въвеждането на нови ключови елементи в боравенето с изборни книжа (откъсване на бюлетините от подвързан кочан, отстраняване на номера на бюлетините, отчитане на преференциално гласуване), членовете на изборителните комисии се нуждаеха от детайлна информация и от възможност за получаване на отговори на всички поставени практически въпроси. Избраният късен час за обученията на секционните комисии допълнително оказваше влияние, като създаде напрегната обстановка и възпрепятства качествено провеждане на обученията;
- въпреки приетото решение на ЦИК (№ 313-ЕП от 08.05.2014) с методически указания относно организацията и работата на обучителното звено, липсваха предварително разработени обучителни материали, които да съдействат за адекватната подготовка на участниците (образци от изборните книжа и материали, нагледни обучителни материали, включително и електронни обучителни средства – презентации, видеоклипове и други).
- методическите указания на ЦИК по прилагане на Изборния кодекс не бяха предварително разпространени сред участниците в обученията, а се предоставяха ден преди самия изборен ден – този срок не предоставя възможност за подробно запознаване с ключови правила на закона и пълноценна работа на членовете на изборителните комисии;
- на участниците в обученията не бяха предоставени ясни, точни и недвусмислени указания относно изборните книжа, които имат ключово значение за изборния процес – например механизма на отчитане на преференциалния вот; отчитане действителността на бюлетина, намерена в изборителната урна, чийто отрязък в долния десен ъгъл с пореден номер не е бил откъснат от член на СИК.

Като обобщение от наблюдението на обучителния процес и работата на обучителното звено, може да се направи оценка, че цялостният подход на Централната изборителна комисия спрямо обученията на РИК и СИК се оказва недостатъчно адекватен. В процеса на обучение се разчиташе основно на опита на част от членовете на РИК и СИК в произвеждането на предходни избори, а обученията бяха сведени до кратък инструктаж. Резултатите от наблюдението на Асоциация „Прозрачност без

граници” на проведените обучения, както и от наблюдението в изборния ден, дават основание да се твърди, че декларираното намерение за по-качествено обучение и по-добра организационна подготовка чрез промени в Изборния кодекс не намери своето пълноценно и адекватно практическо приложение в рамките на проведените избори. В тази връзка е необходимо да бъдат положени допълнителни усилия за структуриране работата на обучителното звено и за прилагане на системен подход, насочен към изграждане на капацитет на избирателните комисии на ниво районни и секционни комисии.

III. ФИНАНСИРАНЕ НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ

Осъществяването на мониторинг и оценка на финансирането на предизборните кампании в България е една от основните насоки в дейността на Асоциация „Прозрачност без граници” от 2001 година до настоящия момент. За първи път подобен тип гражданско наблюдение бе приложено при провеждането на кандидат-президентската кампания през ноември 2001 година, а методологията за неговото провеждане бе разработена от българското национално представителство на Transparency International. Основните показатели, въз основа на които е изграден подходът за независим граждански мониторинг на финансирането на предизборните кампании, са прозрачност, отчетност и публичност.

Въз основа на прилагания изследователски подход през изминалите 12 години Асоциация „Прозрачност без граници” публикува Индекс за прозрачност при финансирането на предизборните кампании, който е комплексен измерител на тенденциите в тази област. Изследването е един от водещите източници, използвани от експертите на Transparency International – България при разработването на анализи и предложения за промени в законодателството, регламентиращо финансирането на политическата дейност в България⁴.

ОБХВАТ НА НАБЛЮДЕНИЕТО

Наблюдението на финансирането на предизборната кампания бе фокусирано върху три основни показателя: прозрачност, отчетност и публичност на информацията относно приходите и разходите на участниците в изборите за Европейски парламент. Обект на наблюдение и оценка бяха: (1) официално регистрираните участници в парламентарните избори – политически партии, коалиции и независими кандидати; (2) медиите – предвид ключовата им роля на посредници при отразяване на предизборните кампании на участниците и значителните финансови средства в кампанията, отделяни за публикации и участия в медиите; (3) избирателите, чиито мнения и оценки относно финансирането на предизборните кампании са един от конструиращите компоненти на Индекса за прозрачност при финансирането на предизборните кампании.

При извършване на наблюдението през 2014 година бяха приложени няколко инструмента за мониторинг и оценка: (1) формуляри за мониторинг на медиите във връзка с ключови разпоредби в изборното законодателство; (2) формуляри за мониторинг на финансирането на предизборните кампании на регистрираните

⁴ Според сравнителното изследване на Transparency International „Пари, власт, политика: корупционни рискове в Европа”, проведено в 25 държави-членки на ЕС, данните за България се открояват с наличието на добра законодателна регламентация относно финансирането на политическата дейност; същевременно като водещ проблем за страната е подчертано неефективното приложение на установените норми.

участници (3) стандартизирани въпросници за национално представително изследване на общественото мнение.

НОВИ РАЗПОРЕДБИ В ИЗБОРНОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО ВЪВ ВРЪЗКА С ФИНАНСИРАНЕТО НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ

Част от най-значимите промени в изборното законодателство, въведени с новия Изборен кодекс, се отнасяха до финансирането и медийното отразяване на предизборната кампания. Правилата относно приходите и разходите се основаваха на разпоредбите от отменения Изборен кодекс, като по-съществените изисквания, които следва да се отбележат, са: запазване на общия максимално допустим размер на финансирането (2 милиона лв. за партии и коалиции и 100 хиляди лв. за независими кандидати), максимално допустим размер на индивидуално дарение (10 хиляди лв.), прилагане на декларация за произход на средствата над една минимална работна заплата, задължение за извършване на банков превод на даренията над 1000 лв. и извършване на проверка за съответствие между размера на дарените средства и размера на доходите на дарителя, определяне на финансово отговорни лица.

Изборният кодекс въведе две облекчения за партиите и кандидатите при деклариране на средства и отчитане пред Сметната палата. 3-дневният срок за деклариране и представяне на информацията относно даренията бе удължен до 7-дневен. Предвидени бяха и облекчения за участници, чиито декларирани приходи и извършени разходи са под 1000 лв., като в този случай не се изисква извършване на одит за съответствие от Сметната палата.

По-съществените промени в изборното законодателство, извършени през 2014 година, са свързани с условията за медийно отразяване на предизборната кампания. тези промени бяха извършени в резултат на сериозната обществена дискусия по темата и изричното настояване на партии и граждански организации, в това число и Асоциация „Прозрачност без граници“ за повишаване на прозрачността и за разширяване на достъпа на регистрираните участници до медиите.

Сред нови разпоредби следва да се отбележат:

- Въвеждане на *принципа на държавното субсидиране за предизборните кампании* – до настоящия момент този принцип се прилагаше само по отношение на ежегодната постоянна дейност на политическите партии. С разпоредбите на чл. 178 бе предвидено предоставянето на държавна субсидия във вид на медийни пакети за регистрираните участници, които не получават държавна субсидия по Закона за политическите партии. Размерът на предоставените медийни пакети е 40 000 лв. за партии и коалиции, които не получават годишна държавна субсидия, и 5 000 лв. за независимите кандидати.
- Възможност за *безплатни форми на отразяване на предизборните кампании на кандидатите* – до настоящия момент и обществените, и частните

търговските медии не разполагаха с възможност за безплатно отразяване на предизборните кампании. Единственото изискване бе за прилагане на еднакви условия и цени спрямо всички регистрирани участници. Разпоредбите на чл. 193 – 196 и чл. 198 електронните медии предоставиха възможност за отразяване на различни безплатни форми (клипове, обръщения, диспути и др.), с което законодателството отбеляза съществен напредък по отношение на разширяване достъпа на по-широк кръг от кандидати до медиите, осигуряването на свобода на редакционната политика на медиите и предоставянето на възможност на гражданите да направят избор въз основа на по-разностранна информация относно политическите идеи и платформи на кандидатите.

- *Прозрачност относно финансовите взаимоотношения между медиите и регистрираните участници* – в тази връзка следва да се отбележат три съществени изисквания: 1) предвидено бе изискване за разграничаване на платените от безплатните форми на отразяване на предизборната кампания и за съответното уведомяване при излъчването (чл. 179); 2) въведени бяха по-конкретни изисквания относно публикуваната информация от договорите между медиите и участниците, в т. ч. предмет, срок, обща стойност на договора, програма, по която ще се излъчват договорените форми (чл. 180); 3) запазване на изискването за публикуване на условията и тарифите на интернет страниците на медиите.

Предвидените нови разпоредби представляват адекватен отговор на установени дефицити в изборния процес и позволяват на избирателите да си съставят мнение и преценка за финансовите аспекти от кампанията на отделните участници.

ОБЩИ КОНСТАТАЦИИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ

Наблюдението на предизборната кампания откри следните характерни детайли:

- *Изнасяне на предизборни дейности преди официалния старт на кампанията* – за пореден път мониториращите екипи констатираха планирани и добре организирани предизборни мероприятия, които бяха проведени преди законово разрешеното начало за агитация. Нещо повече, високо бюджетни дейности (като концерти и предизборни обиколки на страната) бяха изнесени 2-3 месеца преди официалния старт – 25 април 2014 година.
- *Нарушаване на забраната за публикуване и излъчване на анонимни материали* – въпреки забраната за публикуване на анонимни материали (чл. 177), мониториращите екипи констатираха печатни материали без посочен автор. Този проблем бе констатиран и през 2013 година, като и през настоящата предизборна кампания нарушителите останаха несанкционирани.

- *Системно провеждане на негативни кампании срещу други кандидати* – негативната кампания бе една от водещите характеристики на предизборната кампания през 2014 година. В тази връзка следва да се подчертае, че бяха констатирани не изолирани еднократни действия, а последователно осъществявани кампании срещу политически конкуренти. Остава неизяснен въпросът каква е стойността на публикуваните материали и кой е заплатил тяхното публикуване/излъчване.
- *Доминиране на вътрешно-политически теми* в дискусиите, както и на теми, свързани с очаквани/подготвяни *нарушения в изборния процес*. Значителна част от предизборната кампания бе основана върху стремеж за компрометиране на политическите противници, а не върху същностни проблеми, свързани с работата на Европейския парламент и останалите институции на Общността. През 2014 година наблюдателите станаха свидетели на разгорещени дискусии, фокусирани не върху политически платформи и идеи за работата на европейските институции, а върху взаимни обвинения за изборни нарушения – купуване на гласове, контролиран вот, подготвяни манипулации и т.н.
- За първи път в медийните публикации ясно се открие темата за *скритото финансиране на предизборните кампании*. Констатирани бяха поредица от публикации, разкриващи данни за реална стойност на предизборни прояви, необявени спонсори и т.н. Макар че част от публикациите нямат ясен източник и не могат да бъдат достатъчно надеждни и релевантни, те могат да бъдат използвани като показател за значението на проблема за несъответствието между официално деклариран приходи/разходи и реално използваните средства в предизборните кампании на кандидатите.

ПУБЛИЧНОСТ НА ФИНАНСОВИТЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ С МЕДИИТЕ

Ролята на медиите в предизборните кампании се превръща в една от основните теми на дискусия в последните години. Значението на темата е обусловено не само от значението, което политическите партии отдават на медиите като основно средство за комуникация с избирателите. В последното десетилетие делът на финансовите средства, използвани за медийно отразяване на кампаниите на кандидатите, непрекъснато нараства. Наред с това, с появата на нови медии, става все по-трудно съставянето на реална оценка за размера на финансовите ресурси, които се използват за медийно отразяване на предизборните кампании.

Един от инструментите за извършването на адекватен мониторинг и съответно – за осъществяването на адекватен контрол, е публичността и прозрачността на финансовите взаимоотношения между медиите, от една страна, и партиите, коалициите и независимите кандидати, от друга страна.

Именно поради тази причина Асоциация „Прозрачност без граници“ извърши наблюдение и оценка на ефекта от законовите разпоредби, свързани с осигуряването на

публичност и прозрачност в тази област. През 2014 година фокусът на вниманието бе поставен върху изпълнението на законовите изисквания и отчитането на тенденциите относно:

- публичност на информацията относно условията и цените за отразяване на предизборните изяви на участниците, чрез публикуването ѝ на интернет страницата на съответната медия и предоставянето ѝ на Сметната палата и на ЦИК (чл. 187 и чл. 198);
- публичност на договорите за отразяване на предизборната кампания на участниците в изборите, чрез публикуване на конкретна информация (участник, предмет, срок, стойност и т.н.) от договорите на интернет страницата на съответната медия (чл. 180).

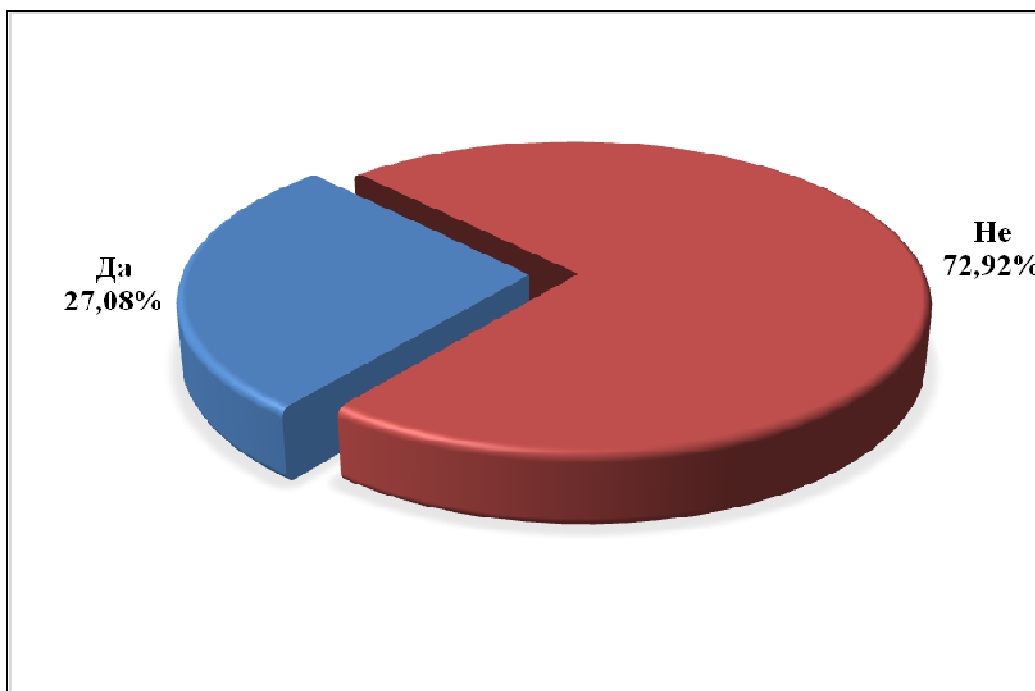
Тези две изисквания бяха предвидени в изборното законодателство през 2010 година като инструменти за повишаване на публичността, съответно – за осъществяване на контрол върху финансовите средства, които се изразходват във връзка с медийния компонент на предизборните кампании на участниците. Резултатите от изпълнението на тези разпоредби дадоха основание за оценка, че предвидените разпоредби не се спазват стриктно, като информация не се публикува или тя е частична, непълна или неактуална.

В периода април – май 2014 година мониториращите екипи – партньори на Асоциация „Прозрачност без граници”, извършиха проверка за изпълнението на посочените изисквания чрез проверка на сайтовете на 48 местни и регионални медии от страната⁵. Въз основа на извършения мониторинг на тези медии могат да бъдат направени следните констатации и обобщения:

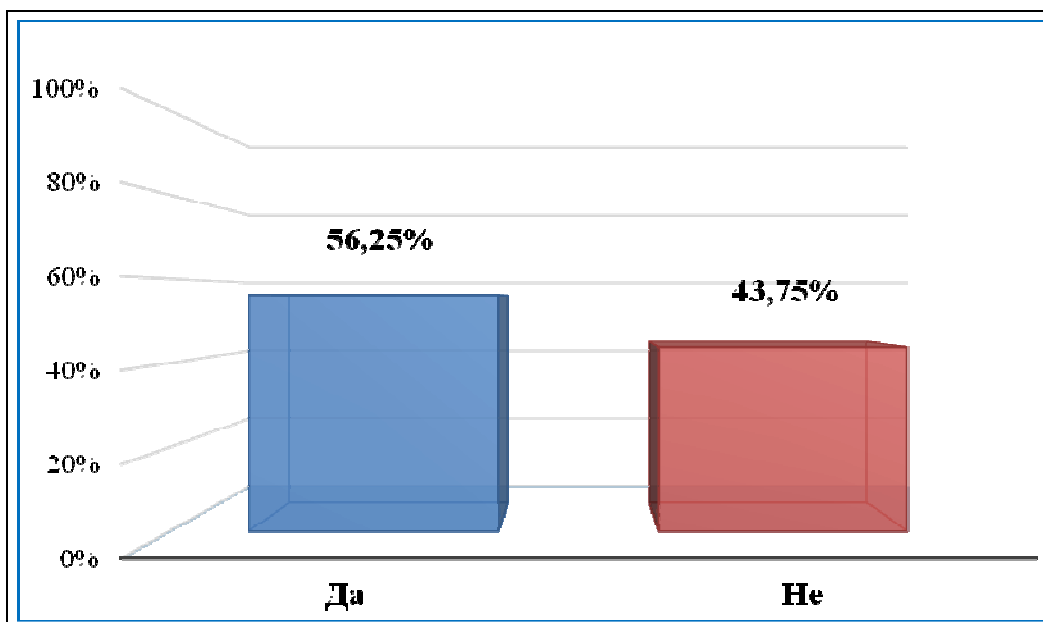
- изискването за осигуряване на публичност на информацията относно условията и цените за отразяване на предизборните изяви на кандидатите все още не се спазва стриктно от медиите – едва 56,25% от наблюдаваните медии са изпълнили изискването на разпоредбите на чл. 187 и чл. 198. Следва да се отбележи, че в сравнение с 2011 г. и 2013 г. се констатира определен напредък: през 2011 г. 44,2% от местните и регионални медии са спазили изискването, а през 2013 г. – 50,28%;
- изискването за публикуване на договорите с кандидатите в предизборната кампания не се спазва стриктно. Извършената проверка на интернет страниците на местните и регионалните медии в края на предизборната кампания показва, че изискването е спазено само от 27,08%. Сравнението с данните от 2013 година показва по-отчетлив напредък в положителна посока (само 10,17% от медиите бяха изпълнили разпоредбата на чл. 138 а от отменения Изборен кодекс).

⁵ Проверката бе извършена в следните 6 района от страната: Бургас, Варна, Пловдив, Шумен, Стара Загора, Русе.

Графика: Публикуване на договорите за отразяване на предизборната кампания, сключени между медии и кандидати в изборите (чл. 180)

Графика: Публикуване на тарифи и условия за отразяване на кампанията на интернет страниците на медиите (чл. 187 и чл. 198)

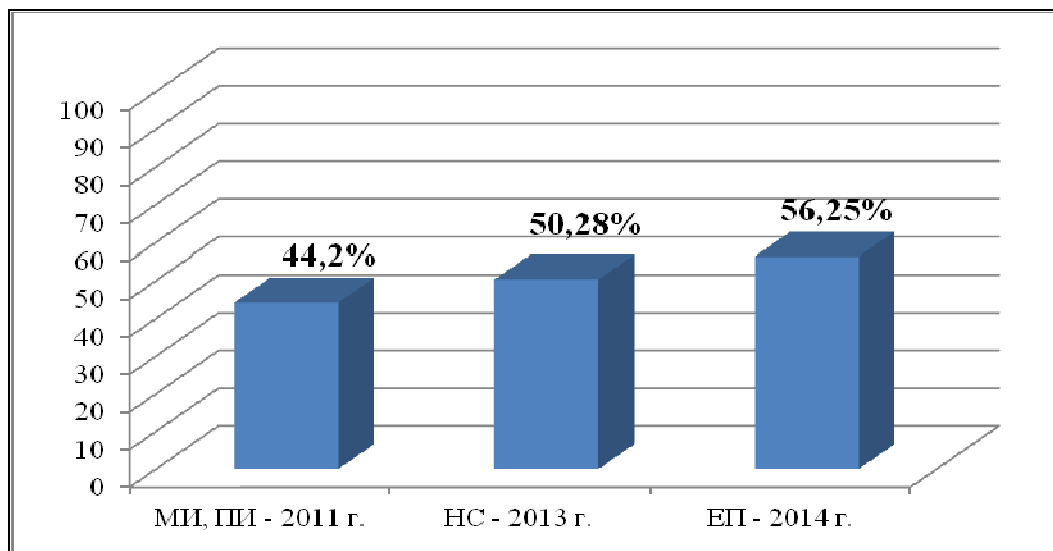

Резултатите от сравнителните данни за наблюдавания период показват, че е налице положителна тенденция при изпълнението на разпоредбите относно публичността на финансовите взаимоотношения между медии и политически партии. След първоначалния период, през който медиите не бяха запознати с новите

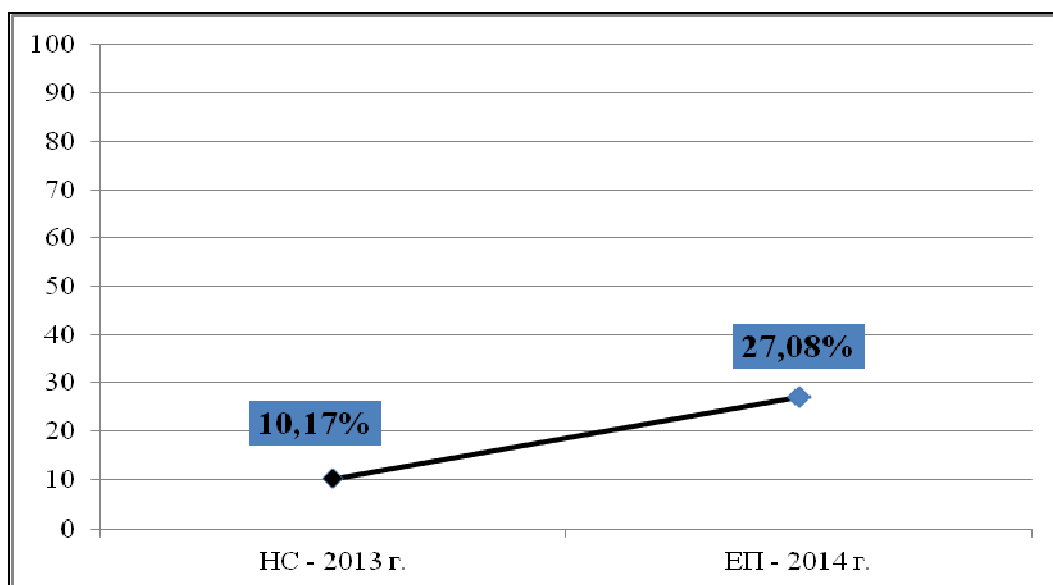
разпоредби (въведени през 2010 г.), медиите започват да въвеждат изискванията в своята практика. Това важи в по-голяма степен за условията и тарифите за отразяване на кампании, отколкото за договорите с партиите и независимите кандидати. Една от причините за това (по оценки на представители на медиите) е липсата на готовност за това от страна на някои участници в изборите.

Наред с това, резултатите от сравнителната оценка показват, че са необходими значително по-сериозни усилия за изпълнение на законовите изисквания. В тази връзка е препоръчително по-нататъшните действия на институциите с надзорни правомощия да бъдат насочени към прилагането на механизъм за санкциониране на неизпълнението на установените правила.

Графика: Публикуване на тарифи и условия за отразяване на кампанията на интернет страниците на медиите: тенденции в периода 2011 г. – 2014 г.

Графика: Публикуване на договори за отразяване на кампанията на интернет страниците на медиите: тенденции в периода 2013 – 2014 г.

Резултатите от наблюдението на Асоциация „Прозрачност без граници” се потвърждават и от мониторинга, осъществяван от Съвета за електронни медии. Влизането в сила на новия Изборен кодекс независимият медиен регулатор бе натоварен с функциите по мониторинг за спазване на изискванията на изборното законодателство, свързани с отразяване на предизборната кампания от електронните медии⁶. Данните от доклада на СЕМ потвърждават част от констатациите на Асоциация „Прозрачност без граници”. В тази връзка следва да се добави, че при някои от наблюдаваните медии е констатирано „късно публикуване на договорите за медийно отразяване на проявите на политическите субекти” (информацията е публикувана на 19.05.2014 година – т.е. извън определения в Кодекса 3-дневен срок от сключването на договора).

ОБОСОБЯВАНЕ НА ПЛАТЕНИ И БЕЗПЛАТНИ ФОРМИ И ТЯХНОТО ОБОЗНАЧАВАНЕ

С оглед на това, че прозрачността е една от ключовите предпоставки за информиран избор на българските граждани, е важно да се отбележи също по какъв начин бе изпълнявано едно от новите законови изисквания – *обособяване на платени от безплатни форми* на предизборна кампания в медийните предавания, и съответното *обозначаване* на двата вида. Според данните от доклада на Съвета на електронни медии при телевизионните програми има тенденция да се разграничава по-ясно платеното агитационно съдържание от безплатното. Констатирано е наличие на множество разнообразни начини на отразяване на разграничение – използване на визуален надпис, използване аудио-визуален сигнал и така нататък.

При радио програмите на търговските доставчици „слушателят е затруднен да прецени кое предизборно съдържание е платено и кое безплатно. Аудио сигналите в радиопрограмите обикновено съдържат съобщението – „Европейски парламентарни избори 2014“, „Избори за Европейски парламент 2014“ и пр., както и посланието – „Купуването и продаването на гласове е престъпление“ (чл. 183, ал. 2). Използваните аудио обозначения могат да се считат като косвено разграничаване на платените от безплатните форми на предизборна агитация, но не и като указване по подходящ начин, че материалът е платен”.

Цитираните данни от наблюдението дават основание да се оцени, че новите разпоредби започват да дават положителен ефект и да съдействат на гражданите да се информират за определени аспекти от финансирането на предизборните кампании на участниците. Наред с това, те показват че законодателството в тази сфера все още не се спазва стриктно и съществува необходимост от съсредоточаване на усилията върху

⁶ Асоциация „Прозрачност без граници” сключи споразумение със Съвета за електронни медии за обмяна на информация и експертиза във връзка с извършвания мониторинг на предизборната кампания. Цитираните данни в тази част на доклада се основават на изводите от доклада на СЕМ „Наблюдение - обобщени резултати. Избори за Европейски парламент”, Съвет за електронни медии, София, 2014.

прилагането на създадените правила, в това число и от налагането на адекватни санкции за неизпълнение.

БЕЗПЛАТНИ И ПЛАТЕНИ ФОРМИ

През последните две години Асоциация „Прозрачност без граници” положи значителни усилия за промотирането на необходимостта от законодателна промяна, която въвежда безплатни форми за отразяване на предизборните кампании. Един от съществените дефицити в изборното законодателство в периода 2011 – 2014 г. бе изцяло платената предизборна кампания в медиите, в това число и в обществените радио и телевизионни канали. Прилаганият подход бе в противоречие с основни изисквания на стандартите на Съвета на Европа за справедлив и равнопоставен достъп до медиите. Последиците от това бяха ограничаване достъпа до медиите за политически субекти, които не разполагат с големи финансови ресурси, свеждане на политическата дискусия и на посланията на участниците до кратки анонси и клипове, ограничаване свободата на редакционна политика на медиите.

Една от най-съществените и значими промени в Изборния кодекс бе свързана с възможността за безплатно участие на партиите, коалициите и независимите кандидати в различни медийни формати. Това се отнася както до обществените радио и телевизионни канали, така и до търговските електронни медии. Въз основа на разпоредбите на чл. 193 – 196, националните и регионалните канали на обществените радио и телевизия получиха възможност за излъчване на безплатни клипове, обръщания и диспути, като те са лимитирани в рамките на точно определено времетраене за различните формати. Търговските медии също получиха право да предоставят възможност за платени и безплатни форми за отразяване на предизборната кампания на участниците (чл. 198), като бе запазено изискването за платено отразяване „при едни и същи условия и цени”.

Резултатите от мониторинга на Съвета за електронни медии показват, че законовите промени, осигуряващи възможност за безплатни форми на отразяване, са оказали положително въздействие. То се изразява в две насоки:

- присъствие на повече участници, които представляват по-широк спектър от политическото пространство;
- по-разнообразни форми за представяне на политически идеи, платформи от страна на кандидати, политически представители и експерти под формата на диспути, интервюта, репортажи.

Данните от мониторинга показват превес на безплатното над платеното участие на партиите, коалициите и независимите кандидати при телевизионните канали (критерият за тази оценка е изчисленото ефирно време в минути). Доминиращ дял на безплатните форми се констатира както при обществената телевизия (с регионалните телевизионни канали), така и при частните търговски телевизии. При наблюдаваните

радио станции (както общественото радио, така и при частните търговски радиа) доминират платените форми на отразяване.

Въз основа на публикуваните данни Асоциация „Прозрачност без граници” извърши изчисление на съотношението между платени и безплатни форми на отразяване на кампаниите на участниците. Резултатите отразяват ясно редакционната политика на телевизиите (без разлика между обществена и частни търговски медии) да предоставят по-широк безплатен достъп на участниците и с това – да отговорят на обществената необходимост за повече информация и дискусии, отразяващи предизборните послания на партиите и кандидатите.

Обществена телевизия	Безплатни форми (брой минути)	Платени форми (брой минути)
БНТ в т.ч. регионални канали	825 (брой минути)	570 (брой минути)
	59,14% (от общото време)	40,86% (от общото време)

Търговски телевизионни канали	Безплатни форми (брой минути)	Платени форми (брой минути)
Общо за БТВ, Нова ТВ, ТВ7, News 7, Bulgaria on air, Канал 3, ТВ Европа	7 624 (брой минути)	2 946 (брой минути)
	72,12% (от общото време)	27,88% (от общото време)

Търговски радиостанции	Безплатни форми (брой минути)	Платени форми (брой минути)
радио верига „Дарик”, радио К2, радио верига „Фокус”	649 (брой минути)	6004 (брой минути)
	9,75% (от общото време)	90,25% (от общото време)

Обществено радио	Безплатни форми (брой минути)	Платени форми (брой минути)
БНР в т.ч. регионални станции	316 (брой минути)	397 (брой минути)
	44,32% (от общото време)	55,68% (от общото време)

ПУБЛИЧНОСТ НА ИНФОРМАЦИЯ ОТНОСНО ДАРЕНИЯТА, РЕГИСТРИРАНИ В ЕДИННИЯ РЕГИСТЪР НА СМЕТНАТА ПАЛАТА

Един от инструментите за публичност относно финансирането на предизборните кампании е Единният регистър, който се поддържа на сайта на Сметната палата. Създаването на регистъра бе резултат от последователните усилия на Асоциация „Прозрачност без граници” за осигуряване на своевременно публичен достъп до

информация относно приходите и разходите на политическите партии и кандидатите в изборите.

Проверката на публикуваните данни в регистъра, свързани с финансирането на предизборната кампания за членове на Европейския парламент, откри следното:

- *Регистриране на дарения във връзка с предизборната кампания:* 1) общият брой на декларираните парични дарения е 1238; 2) общата стойност на декларираните дарения е 1 688 705,20 лв.; 3) общият брой на безвъзмездно предоставените движимо и недвижимо имущество и услуги е 822.
- Само 7 от 24 регистрирани и участвали в изборите партии, коалиции и инициативни комитети са получили и декларирали дарения за предизборната кампания. Останалите 24 участници не са декларирали дарения, като само 3 от тях са разполагали със средства от годишна държавна субсидия по Закона за политическите партии.
- Изискването за прилагане на декларации за произход на средствата, надвишаващи 1 минимална работна заплата, не се спазва стриктно. От общо 550 регистрирани дарения на стойност над 1 мрз, 245 дарения не са придружени от декларации. Изразено в процентно съотношение, това означава, че в 44,54% от случаите не са спазени изискванията на чл. 169 от Изборния кодекс (вж. приложение № 2 от доклада).
- В повечето случаи декларираният произход на средствата е от спестявания; констатиран са случаи на деклариран произход на средствата от заеми.
- Продължава практиката, при която партиите и коалициите декларирали множество на брой дарения, чиято стойност е близка до прага за деклариране на произхода (1 мрз, равняваща се на 340 лв.) и прага за преждане на даренията по банков път (1000 лв.).
- Сравнението между декларираните дарения и отчетените във финалния отчет на един от участниците показва, че за първи път се прави опит за неотчитане на дарения с цел намаляване на общия размер на средствата по предизборната кампания.

Публикуваните данни позволяват на Асоциация „Прозрачност без граници“ да потвърди своята позиция, че са необходими допълнителни промени в системата за финансиране на политическата дейност (в това число и за финансиране на политическите партии). В тази връзка предмет на промени в законодателството и в практиката по неговото прилагане следва да бъдат следните проблеми:

- включването на средства с неясен произход и тяхното официализиране чрез предоставяне на дарения на значителна стойност от граждани, чийто социален статус не позволява това;

- подходът за осъществяване на последващ контрол по документи, който не дава изчерпателна основа за налагане на санкции за участниците, спазващи и/или заобикалящи установените правила за финансиране на предизборните кампании;
- приложението на нормите относно достъп на одиторите на Сметната палата до базите данни на други институции, които разполагат с данни за доходите на физическите лица; липсата на информация за последиците от извършени проверки за произход на получените дарения.

ИНДЕКС ЗА ПРОЗРАЧНОСТ ПРИ ФИНАНСИРАНЕТО НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ ЗА ЕВРОПЕЙСКИ ПАРЛАМЕНТ – 2014

ОСНОВНИ КОМПОНЕНТИ

В съответствие с установената през 2001 година методология на Асоциация „Прозрачност без граници“, прозрачността при финансирането на предизборните кампании у нас се определя на базата на три водещи критерия:

- (1) обществени оценки за нивото на прозрачност при финансирането на предизборните кампании;
- (2) отчетност на участниците в изборите;
- (3) публичност на информацията относно финансирането на предизборните кампании (предоставен достъп до финансовата документация).

Тези три компонента изграждат цялостен индекс, който отразява постигнатото равнище на прозрачност при финансирането на конкретна предизборна кампания. Индексът се определя в рамките на скала от 0 – показател за липса на прозрачност, до 10 – показател за максимално високо ниво на прозрачност при финансирането на предизборните кампании. Всяка стойност по-ниска от 5 пункта определя наличието на съществени проблеми, свързани с гарантирането на прозрачност при финансирането на предизборните кампании, а оттам – и на отчетността и почтеността в изборния процес.

Стойност на Индекса

Първият компонент на Индекса се основава на *обществените възприятия за прозрачност* при финансирането на предизборната кампания. През 2014 година бяха извършени промени в структурата на изследването, които са насочени към установяването на по-детайлна и прецизна информация относно оценките на гражданите. В тази връзка е взет предвид факта, че създаденият регистър на Сметната палата осигурява информация относно декларираните финансови ресурси, получени във връзка с предизборната кампания. В допълнение към това следва да се отбележи, че темата за политическото финансиране се превърна в един от основните въпроси в обществената дискусия и гражданите разполагат със значително повече информация, в сравнение с предходни години. В тази връзка отговорите на поставения въпрос „Знаете

ли как партиите и кандидатите финансираха предизборните си кампании?” открояват един показателен факт: гражданите имат преки наблюдения за финансиране от две групи източници – както легитимни (средства на партиите, кандидатите и дарения от физически лица), така и нелегитимни („бизнес фактори” от сивата икономика и юридически лица).

Знаете ли как партиите и кандидатите финансираха предизборните си кампании през тази година?	%
Не зная	34,9%
Свързани с партиите икономически групировки от сенчестия бизнес	32,9%
Средства от приближени на партията частни фирми	29,8%
Самите партии	27,7%
Средства от общински и държавни фирми	9,0%
Приблизени до съответната партия медии	8,9%
Дарения от граждани	8,2%
Самите кандидати за депутати	6,6%

Резултатите от изследването показват, че финансирането на предизборната кампания не се възприема като инструмент, който би гарантирал по-висока мобилизация на обществена подкрепа и по-високо равнище на прозрачност относно произхода на използваните средства. За широка част от обществото е валидно разбирането, че акумулираните средства в предизборната кампания са своеобразна „инвестиция”, която ще бъде възвърната след осигуряване на участие в управление. В потвърждение на това разбиране следва да се интерпретират и отговорите на въпроса „Имате ли съмнение, че избраните представители в Европейския парламент ще бъдат зависими от онези, които финансираха техните кампании?” Резултатите от изследването показват, че повече от две трети от гражданите имат очаквания за бъдеща зависимост на политиците от бизнеса.

Имате ли съмнение, че избраните представители в Европейския парламент ще бъдат зависими от онези, които финансираха техните кампании?	%
Да, категорично	37,9%
По-скоро да	29,9%
По-скоро не	6,8%
Категорично не	1,6%
Не мога да преценя	23,5%

Стойността на първия компонент на Индекса, който отразява *общественото възприятие за прозрачност* на финансирането на предизборната кампания за избиране на членове на Европейския парламент, е 0,64. Това е най-ниската измерена стойност от създаването на Индекса през 2001 година досега.

Вторият компонент на Индекса отразява равнището на отчетност на регистрираните участници – т. е. измерва степента, в която партиите, коалициите и независимите кандидати са спазили закона и са предоставили в законоустановения срок необходимите отчетни документи за финансирането на предизборната си кампания. Стойността на този компонент се образува от пропорцията между онези политически субекти, които в изпълнение на закона са представили своя финансов отчет и онези, които не са спазили изискванията на закона. В този смисъл, доколкото този компонент отразява обективен показател, неговата стойност не се определя от субективно възприятие или резултати от проучване на общественото мнение.

Съгласно чл. 172, ал. 1 в 30-дневен срок след изборния ден партиите, коалициите и инициативните комитети следва да представят отчет пред Сметната палата. Проверката на сайта на одитната институция показва, че в определения срок (до 24 юни 2014 година) своите отчети са представили 21 участника. С известно закъснение са дали своите отчети и останалите 3 партии⁷. В тази връзка следва да се отбележи, че Изборният кодекс не предвижда изрична санкция забавянето при предоставянето на финансовите отчети.

Въз основа на получените данни стойност на втория компонент на Индекса – *отчетност* при финансирането на предизборната кампания за избиране на членове на Европейския парламент, е *10*. Това е максималната стойност на Индекса. В сравнителен план тя е и най-високата измервана стойност от създаването на Индекса през 2001 година досега.

Третият компонент на Индекса, който отразява най-общо равнището на *публичност* относно финансирането на предизборната кампания. Чрез този компонент се определя степента на публичност, реализирана като практическо предоставяне на достъп до първичните счетоводни документи на предизборната кампания, осигурен на Асоциация „Прозрачност без граници” от политическите партии, коалициите и инициативните комитети.

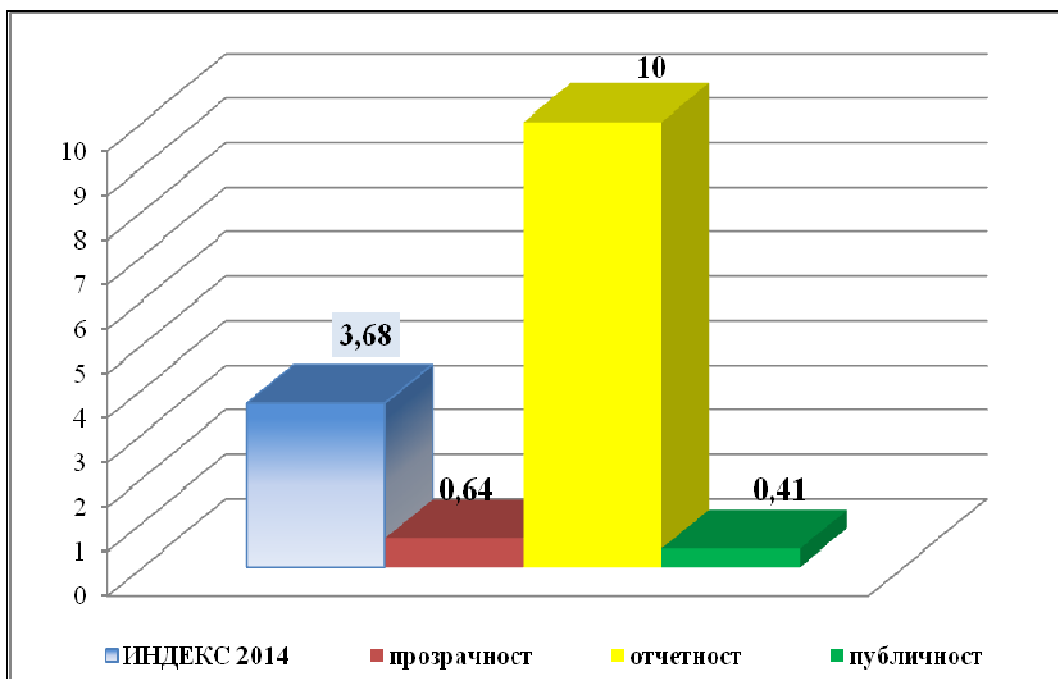
Стойността на този компонент се формира на базата на предоставения пряк достъп на експертния екип до финансовата документация, свързана с кампанията на съответната партия, коалиция или независим кандидат. В тази връзка Асоциация „Прозрачност без граници” отправи писмена покана до всички официално регистрирани участници за осигуряване на достъп до първичните финансови документи и подготвените финансови отчети. От общо 24 регистрирани партии, коалиции и независими кандидати, само една партия⁸ предостави пряк достъп на експертния екип до финансовата документация, свързана с кампанията. Това дава основание за

⁷ След изтичане на 30-дневния срок своите отчети са предали и останалите 3 партии: Християндемократическа партия на България (25 юни 2014 г.), Зелените (26 юни 2014 г.) и Съюз на комунистите в България (4 юли 2014 г.). За повече информация вижте справката в приложение 2 към настоящия доклад.

⁸ В рамките на едномесечния период след провеждането на изборите достъп до документацията бе предоставен от ПП „ГЕРБ”.

формиране за формиране на най-ниската стойност на компонента *публичност* от създаването на Индекса до настоящия момент – 0,41.

Графика: Индекс за прозрачност при финансиране на избори за Европейски парламент – 2014

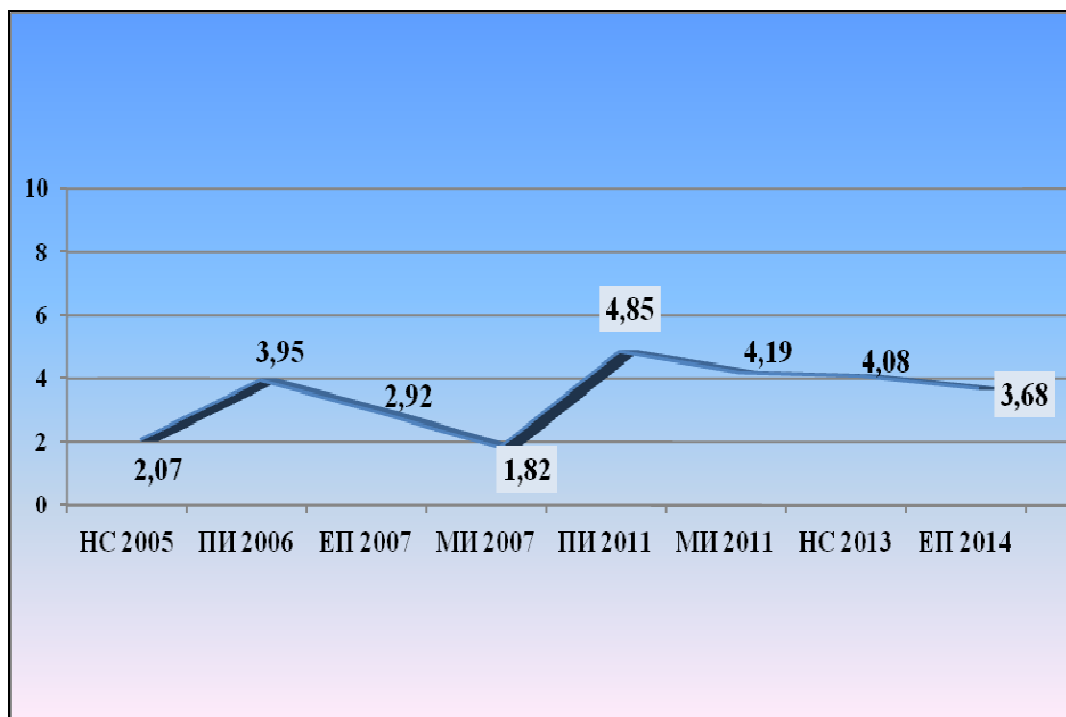

Получените резултати от пред-електоралното изследване на общественото мнение, както и показателите, формирани по обективни критерии, определят общата стойност на Индекса за прозрачност при финансирането на предизборната кампания за избор на представители в Европейския парламент – 2014 година, която възлиза на 3,68.

ИНДЕКС ЗА ПРОЗРАЧНОСТ ПРИ ФИНАНСИРАНЕ НА ПРЕДИЗБОРНИТЕ КАМПАНИИ: ТЕНДЕНЦИИ

Стойността на Индекса бележи спад спрямо постигнатите равнища на прозрачност при изборите, проведени през 2011 година и 2013 година. Независимо от законодателните промени и полаганите спорадични усилия за повишаване на прозрачността, отчетността и публичността при финансирането на предизборните кампании у нас, Индексът показва, че политическата система у нас продължава да се намира в криза на легитимност по отношение на прозрачността на финансирането. Политическата корупция в изборния процес продължава да бъде един от най-сериозните проблеми, пред които се изправя демокрацията в България.

Графика: Индекс за прозрачност при финансиране на предизборните кампании: тенденции

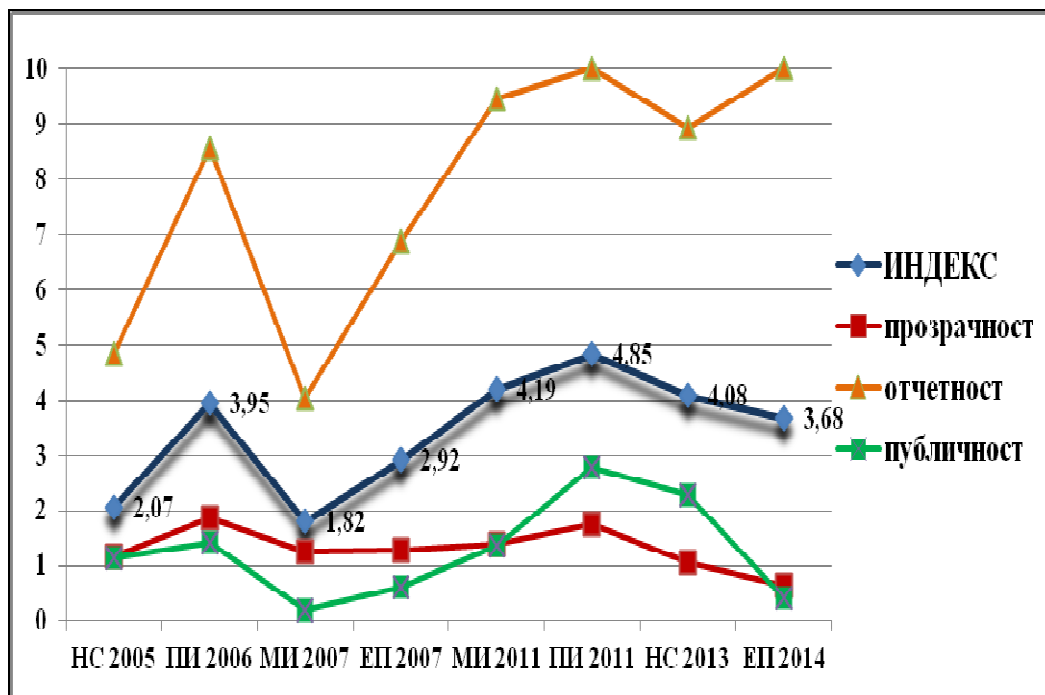
Сравнителните данни в периода 2005 – 2014 г. потвърждават валидността на оценката, че нивата на прозрачност и отчетност на кандидат-президентските кампании са по-високи в сравнение с тези в предизборните кампании на кандидатите за представители в Европейския парламент, Народното събрание и местните органи на властта.

През изминалите петнадесет години законодателството, свързано с финансиране на политическата дейност, отбеляза значителен напредък. В подкрепа на това твърдение са и данните от международни сравнителни изследвания на Transparency International. Значителна част от промените бяха извършени като резултат от сериозни политически скандали и от застъпничеството за промени на граждански организации, в това число и на Асоциация „Прозрачност без граници“. След въвеждането на промени в законодателството, макар и постепенно, започна да нараства делът на партиите и кандидатите, спазващи формалните изисквания за финансова отчетност пред Сметната палата – както по отношение на постоянната политическа дейност, така и по отношение на предизборните кампании.

Сравнителният анализ на тенденциите в стойностите на отделните компоненти на Индекса за периода 2005 – 2014 г. потвърждават констатацията, че законодателните промени оказват определено положително въздействие върху финансирането на предизборните кампании. Независимо от същественото развитие в законодателството, наблюдението на предизборната кампания през 2014 година показва, че постигнатото равнище на отчетност и прозрачност все още не съответства на обществените оценки,

както и на готовността на политическите партии и кандидати за предоставяне на независим граждански достъп до финансирането на предизборната кампания.

Графика: Индекс за прозрачност при финансиране на предизборните кампании: тенденции на отделните компоненти, 2005 - 2014 г.

Налице е трайно установена негативна тенденция, свързана с ниската степен на обществените оценки относно прозрачността при финансирането на предизборните кампании. Наблюденията показват, че тук не става въпрос само за трайни негативни стереотипи, формирани в предходни периоди от развитието на партийната политическа система у нас. Липсата на прозрачност при набирането и при изразходването на средства в предизборните кампании е резултат и от конкретния опит и наблюдения на избирателите. Допълнително негативно въздействие в тази посока оказват и все по-често появяващите се разкрития за значителни финансови ресурси, които партиите използват за пряко купуване на избирателни гласове.

Въпреки посоченото, следва да се отбележи, че обществените очаквания за прозрачността, публичността и почтеността в политическия процес не намаляват. Нещо повече – темата за финансирането на политическата дейност се превръща в предмет на вниманието не само на тясно специализирана експертна общност, а на нарастващ брой граждански организации и медии.

IV. КОНСТАТАЦИИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО В ИЗБОРНИЯ ДЕН

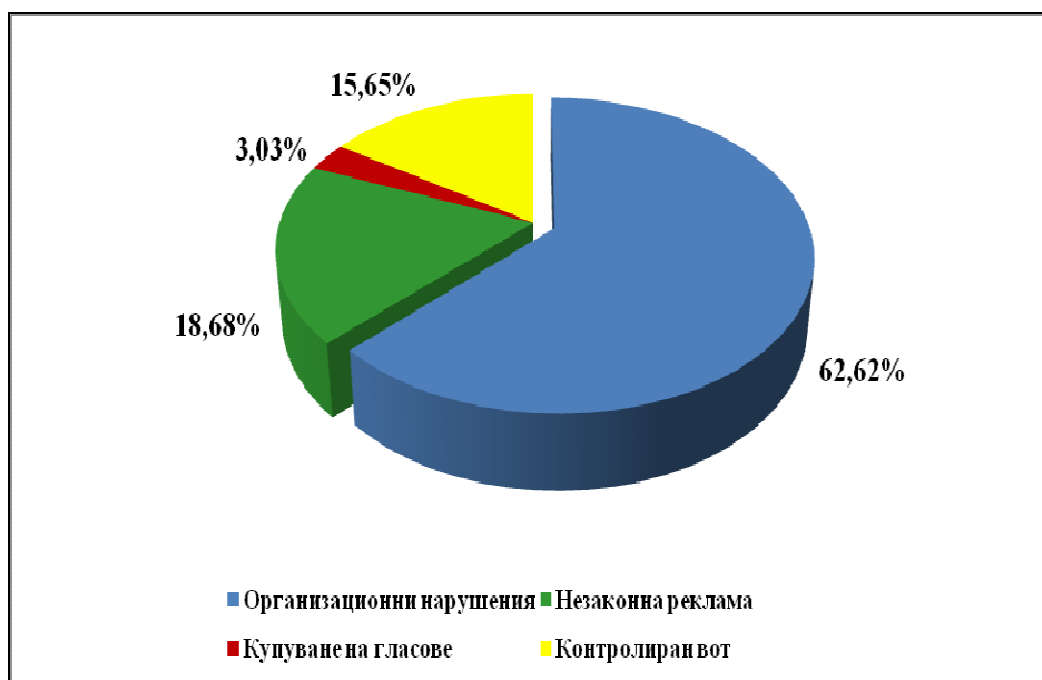
ТИПОЛОГИЯ НА НАРУШЕНИЯТА

Общият брой на регистрираните нередности и нарушения в изборния ден е 198. В съответствие с методологията за наблюдение нарушенията са класифицирани в четири основни типа:

- организационни нарушения;
- незаконна реклама и агитация;
- купуване на гласове и
- други форми на контролиран вот.

Обобщението на статистическите данни показва, че най-значителен е дялът на **организационните нарушения**, които съставляват 62,62% от всички нередности. Втората група от най-често констатирани нарушения е свързана с **незаконна реклама и агитация**, която не съответства на законовите изисквания – тя обхваща 18,68% от всички нередности в изборния процес. Запазва се високият дял на различните форми на **контролиран вот** (15,65%), който е индикатор за опити за оказване на нерегламентирано въздействие върху волята на избирателите или за купуване на техните гласове. Четвъртата група от нарушения се отнася до случаите на директно **купуване на гласове** – нейният дял е 3,03%.

Графика: Типология на нарушенията: избори за Европейски парламент - 2014 г.

ОРГАНИЗАЦИОННИ НАРУШЕНИЯ

Организационно-техническите проблеми в работата на изборителните комисии имат пряко отношение към отчитането на резултатите от изборите и като цяло – към доверието в изборния процес. В по-голямата част от случаите те са показател за дефицити в институционалния капацитет на изборната администрация (липса на адекватно обучение, смяна на членове на комисиите в последния момент, неинформираност за съществуващите правила или небрежност при изпълнение на задълженията). Наред с това, обаче, следва да се взема предвид, че част от организационните нарушения са резултат от политическа пристрастност и преднамерено въздействие, което цели да повлияе върху резултатите от изборите.

За съжаление, проблемите в подготовката на изборния процес, за които Асоциация „Прозрачност без граници“ настоятелно сигнализира компетентните институции през изминалите два месеца, ясно се проявиха в изборния ден.

За пореден път отчетливо преимущество в регистрираните сигнали имаха организационните нарушения. Най-често срещаните нарушения и нередности в работата на *секционните изборителни комисии* се изразяваха в:

- неизпълнение на указанията за работа с бюлетините (нееднозначни указания на членовете на СИК по отношение на сгъването на бюлетината; пропуски при откъсването на номерирания отрязък; предварително откъснати бюлетини от кочана);
- неефективен контрол върху наблюдателите (невписването им в списък на наблюдателите в секцията; липса на контрол колко наблюдатели от 1 организация се намират едновременно в изборното помещение; сигнали, че още в началото на изборния ден от наблюдателите се изисква предварително да се подпишат, че са получили секционния протокол);
- допускане на голям брой грешки в протоколите и забавяне в обработката им.

Без съмнение съществен принос за тези проблеми имаха и противоречивите методически указания, разработени от страна на ЦИК, приемането на правила „в последния момент“, както и слабата предварителна подготовка на членовете на СИК. За преден път подготовката и обезпечаването на членовете на секционните комисии не беше на необходимото ниво, за което свидетелства и големият брой откази от участие на членове на СИК в последния ден преди изборите.

В работата на *районните изборителни комисии* доминираше практиката част от постъпващите сигнали да не се регистрират, а голяма част от тях да се решават ad hoc, с консултиране в телефонна връзка. Оттук произтича и липсата на контрол за адекватното функциониране на РИК и надлежното обработване на всички сигнали за нередности.

В края на изборния ден наблюдателите отново станаха свидетели на опашки от граждани, чакащи своя ред за гласуване пред изборните помещения. След приключване

на изборния ден отново бяха констатирани проблеми, изразяващи се в забавяне копирането на протоколи с изборните резултати, непредоставяне на копия от протоколите (дължащи се на изчерпано мастило в тонерите на копирните машини), лоша организация при предаването на изборните книжа в районните комисии. Част от тези проблеми следваше да бъдат предвидени и да бъде създадена необходимата организация за тяхното минимизиране и отстраняване (например, да бъдат осигурени достатъчни количества тонер за копирната техника предвид големия брой регистрирани наблюдатели). Що се отнася до предаването на изборните книжа, следва да се подчертае, че създадената неефективна система за предаване на изборните книжа води до две негативни последици:

- неефективен контрол при предаването и съхраняването на изборните книжа;
- демотивиране на членовете на секционните комисии от по-нататъшно участие в провеждането на избори.

НЕПРАВОМЕРНА АГИТАЦИЯ

Сигналите за неправомерна агитация в изборния ден бяха втората група нередности в изборния процес, за която бяха получени значителен брой сигнали. През 2014 година дялът на тези нарушения е 18,68% от общия брой, като техният характер не се отличава съществено от традиционно регистрираните при предходни избори:

- наличие на агитационни материали, поставени в близост до избирателните секции, както и разпространение на агитационни материали в изборния ден;
- агитация в близост до изборните помещения, извършвана както от представители на политическите партии, така и от представители на местната власт;
- агитация по домовете, извършвана от кандидати, представители на политическите партии и представители на местната власт;
- изпращане на sms-и с указания за гласуване за определен кандидат.

КОНТРОЛИРАН ВОТ

Контролираният вот е специфична категория, която обхваща редица показатели за нарушения и/или престъпления срещу избирателните права на гражданите. Тя може да бъде както резултат от упражняван натиск върху гласоподавателите да гласуват в съответствие с волята на други лица (по принуда, без заплащане), така и да служи като индикатор за подготвено или осъществено купуване на гласове.

Новост в изборния процес през 2014 година беше контролираният вот, осъществяван чрез фигурата на независимия наблюдател. В тази връзка, конкретните форми на нарушения, на които наблюдателите на Асоциация „Прозрачност без граници” станаха свидетели, са:

- присъствие на повече от един наблюдател в изборно помещение;
- невписване на наблюдателите в изборната документация, което на свой ред се отрази на невъзможността за осъществяване на контрол;
- наблюдатели признават, че работят за партии, но са инструктирани да не разкриват този факт;
- наблюдатели получават указания от представители на политически партии;
- опити да се преотстъпва статут на наблюдатели с пълномощно на други лица.

Според оценките на граждани, които сигнализираха за нередности, както и на наблюдатели на Асоциация „Прозрачност без граници“ зад голяма част от наблюдателите се крие „купен вот“ и работа в полза на определени политически партии. Следва да се отбележи, че наблюдатели бяха използвани и като обект на контролиран вот, и като субект на контролиран вот (осъществявайки контрол върху други гласоподаватели).

Сигналите за контролиран вот, получени в рамките на изборния ден, дават основание да се твърди, че контролът върху избирателите в изборния процес се осъществява от следните категории лица:

- (1) застъпници на партии и кандидати;
- (2) членове на секционни избирателни комисии;
- (3) представители на партии;
- (4) наблюдатели;

(5) лица без официален статут и обозначителни знаци, които присъстват пред избирателните секции и осъществяват контрол над избирателите.

В рамките на изборния ден са наблюдавани практики за контрол върху избирателите, които са осъществявани и на предходните избори:

- присъствие на застъпници или на лица, които съпровождат групи от избиратели до избирателните секции;
- организиран превоз с автомобили на групи избиратели;
- едно и също лице придружава няколко гласоподаватели до изборната секция; заплахи от работодатели с уволнение или с други икономически санкции;
- присъствие на ръководители пред секциите в качеството им на застъпници на кандидат;
- съставяне/използване на списъци с лични данни на избиратели.

Наред с тези нови форми на контролиран вот, отново бяха наблюдавани и някои от станалите традиционни форми на контролиран вот, сред които:

- присъствие на дилъри на гласове пред изборните помещения;

- поставяне образец на бюлетина в тъмната стаичка, която е маркирана за дадена партия;
- едно и също придружаващо лице за няколко гласоподаватели;
- осъществяване на непосредствен контрол върху хода на гласуването от страна на кметове/кметски наместници;
- явяване на застъпници като придружители на гласоподаватели.

КУПУВАНЕ НА ГЛАСОВЕ

В рамките на предизборната кампания и в изборния ден медиите направиха публично достойно редица нарушения на изборните права на гражданите. Те се отнасяха както до изолирани единични случаи, така и до добре организирани схеми за купуване и продаване на гласове. Бяха направени поредица от репортажи, които останаха без практически видими последици и адекватна реакция на институциите.

В изборния ден много малък процент от гражданите и наблюдателите подаваха сигнали за констатирано купуване на гласове. Една от причините за дистанцирането на гражданите е очерталата се порочна практика на взаимни обвинения между политическите партии в купуване на гласове. Сигналите за купуване на гласове, обаче, са по-малко и заради усъвършенствените форми за контрол на вота. Наред с това, регистрираните огромен брой наблюдатели и застъпници практически също представляват форма на купуване на гласове. Това е особено притеснително по отношение на независимите граждански наблюдатели, доколкото в Изборния кодекс изрично е указано, че те не могат да получават възнаграждение от партии, коалиции, инициативни комитети и техните кандидати.

Наблюдателите на Асоциация „Прозрачност без граници” получиха сигнали за:

- раздаване на пари пред изборна секция или в близост до нея (Варна, Стара Загора, Дупница и Шумен);
- раздаване на храна или други продукти срещу гласуване (с. Бенковски, обл. Варна).

Обобщението на резултатите от наблюдението на предизборната кампания и в изборния ден дава основание за оценка, че при осъществяването на различни схеми за купуване на гласове и контролиран вот основна роля имат три групи:

(1) представители на работодатели, които упражняват натиск върху икономически зависими от тях лица с цел да упражнят правото си на глас в подкрепа на предпочитан от работодателя кандидат;

(2) местни политически лидери или представители на местната власт, които разполагат с властови ресурси и влияние на местно ниво;

(3) неформални лидери на общности, които предоставят финансови ресурси и работа в сивия сектор на икономиката.

ТЕНДЕНЦИИ В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС: СРАВНИТЕЛНИ ДАННИ ОТ МОНИТОРИНГА НА АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ” В ПЕРИОДА 2009 Г. – 2014 Г.

ВОДЕЩИ ПРОБЛЕМИ В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС

През 2014 година се затвърди тенденцията, при която водещо значение в изборния процес има проблемът, произтичащ от *контролирания вот*. Контролираният вот е резултат от незаконен натиск, който цели да принуди гласоподавателите да гласуват за партия или кандидат, в противоречие с тяхната воля и политически предпочитания. При разглеждане на този проблем следва да се взема предвид факта, че той може да представлява както самостоятелна форма на злоупотреба с политическите права на гражданите, при която не се предоставя материална облага, така и да е съпътстващ компонент на прякото *купуване на гласове*. В този случай той се използва като инструмент за проверка и гаранция, че гласоподавателите ще гласуват за партията/кандидата, за когото са получили материална облага (най-често парична сума).

Констатацията, че купуването на гласове и свързаният с него контролиран вот представляват най-сериозните проблеми в изборния процес се потвърждават и от изследването на обществените нагласи и оценки относно прозрачността и почтеността в изборния процес, проведено след приключване на изборния процес⁹. За 64,9% от българските граждани купуването на гласове продължава да бъде водещ проблем. В тази връзка следва да се отбележи, че сравнението с данните от изследването от 2013 година показва значително нарастване на дела на хората, за които този проблем предизвиква най-сериозна загриженост. Изключително завишена чувствителност на гражданите се отбелязва и по отношение на контролирания вот. В тази връзка на преден план излизат опитите на работодатели да оказват натиск над работниците си – докато през 2013 г. това е констатирано от 9,7% от гражданите, то през 2014 г. този проблем е посочен като водещ от два пъти повече респонденти – 21%.

⁹ „Прозрачност, отчетност и почтеност в изборния процес” – национално представително, пост-електорално социологическо изследване, проведено в периода 19-27 юни 2014 година от Асоциация „Прозрачност без граници” със съдействието на социологическа агенция „Алфа рисърч”. За по-детайлна информация относно резултатите, вижте приложение 3 от настоящия доклад.

Кои бяха най-сериозните проблеми на предизборната кампания?			
2013 г.		2014 г.	
Скандалът с бюлетините, оповестен в деня за размисъл	75,9%	Купуването на гласове	64,9%
Купуването на гласове	41,2%	Непрозрачното финансиране на кампаниите	25,8%
Скандалът с подслушването на политици и висши длъжностни лица	32,9%	Негативната предизборна кампания с нападки между партии	22,0%
Липсата на достатъчно дебати за бъдещето на страната/района	17,8%	Опитите на работодатели да оказват натиск над работниците си	21,0%
Негативната предизборна кампания	17,4%	Липсата на достатъчно дебати по европейски теми	14,8%
Неадекватната реакция на сигнали за купуване на гласове	13,4%	Недостатъчната информационна кампания за гражданите	12,3%
Недостатъчната информационна кампания за гражданите	12,6%	Нямаше проблеми	11,5%
Опитите на бизнес сдружения и работодатели да участват в изборния процес, като оказват влияние над своите работници	9,7%	Застъпници или наблюдатели оказващи натиск над гласоподаватели	9,9%
Невъзможност на българите извън страната да гласуват	6,6%	Проблемите с гласуването на българите в чужбина	7,6%
Нямаше проблеми	6,3%	Опасенията за разкриване тайната на вота	4,8%
Некомпетентни действия на районните избирателни комисии	5,8%	Проблемите с избирателните списъци	3,6%
Проблеми с избирателните списъци	5,3%	Некомпетентни действия на секционните избирателни комисии	3,6%
Лоша организация на кмета/общинската администрация	3,3%	Лошата организация на кмета/общинската администрация	2,7%

Новост през 2014 година бе включването на още една група участници в изборния процес, която е обект на контролиран вот и купуване на гласове – *наблюдателите*. След като при предишните избори бяха поставени редица препятствия пред регистрирането на голям брой застъпници, в настоящите избори проблемът се пренесе при наблюдателите. Регистрирането на политически обвързани неправителствени организации и политически фондации като независими мониториращи организации, включването на лица без познания относно изборните процедури, както и лавинообразното нарастване на броя на официално регистрираните наблюдатели над 60 хиляди от 36 организации дадоха ясен индикатор, че на изборите за Европейски парламент ще бъде извършена злоупотреба със статута на независимите наблюдатели.

Резултатите от наблюдението потвърдиха тези очаквания. В редица случаи беше констатирана липса на информираност у наблюдателите, която неправителствена организация представляват, признание че извършват наблюдение за определени партии, получаване на указания от застъпници и представители на партиите, намеса в работата на избирателните комисии.

Резултатите от наблюдението на предизборната кампания и в изборния ден показват, че проблемът с противозаконното въздействие върху избирателите придобива застрашителни размери, като същевременно не намира адекватна институционална реакция. Това позволява почти безпрепятствено подготвяне и осъществяване на схеми за покупко-продажба на избирателни гласове в един относително дълъг период (вариращ от месец преди изборите до деня за размисъл), като в изборния ден почти отсъстват преки данни за предлагане на пари и други материали.

Организационните нередности също продължават да бъдат един от водещите проблеми в изборния процес. Както бе отбелязано вече, значителна част от тях се дължат на честите промени в изборното законодателство, недостатъчно доброто обучение, липсата на натрупан институционален капацитет и опитите за политическа намеса в работата на комисиите. Всички тези фактори доведоха до увеличаване броя на членове на секционни комисии, които се отказаха от участие в последния момент, както и до общо нарастване дела на организационните нарушения в сравнение с останалите три групи нарушения. През 2014 година най-често наблюдаван дефицит в работата на избирателните комисии беше неспазването на указанията за работа с бюлетините. То се изразяваше в пропуски при откъсване на номера на бюлетината, предварително откъсване на бюлетини от кочана, съване на бюлетината, което не запазва тайната на вота. На второ място, следва да се отбележи неспазването на правилата за регистриране на наблюдателите, изразяващи се в невписване на наблюдателите в списъците, изискване за предоставяне на комисията на копия от удостоверенията на наблюдателите, допускане едновременното присъствие на повече от един наблюдател от една организация в изборното помещение, непредоставяне на копия от протоколите с изборните резултати.

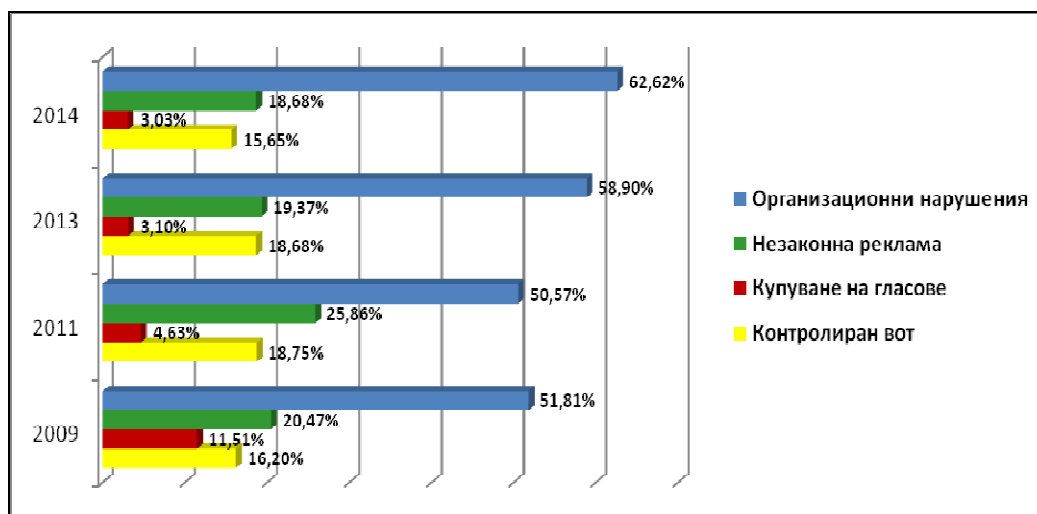
ДИНАМИКА В БРОЯ И ХАРАКТЕРА НА НАРУШЕНИЯТА

През 2014 година общият брой на докладваните нередности и нарушения в изборния ден е 198. Данните са получени въз основа на наблюдение на работата на 14 районни избирателни комисии и 25 секционни избирателни комисии. Както бе отбелязано, организационните нарушения съставляват най-значителен дял – 62,62%, следвани от незаконна реклама и агитация – 18,68%, контролиран вот – 15,65%, и купуване на гласове – 3,03%¹⁰.

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ НАРУШЕНИЯТА В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС				
Сравнителни данни (2009 г., 2011 г., 2013 г. и 2014 г.)				
	2009	2011	2013	2014
Организационни нарушения	51,81%	50,57%	58,90%	62,62%
Незаконна реклама	20,47%	25,86%	19,37%	18,68%
Купуване на гласове	11,51%	4,63%	3,10%	3,03%
Контролиран вот	16,20%	18,75%	18,68%	15,65%

¹⁰ Получените резултати за мащабите на купения вот съответстват с данните, получени от цитираното социологическо изследване. За по-детайлна информация относно резултатите, вижте приложение 3 от настоящия доклад.

Графика: Тенденции при нарушенията в изборния процес (сравнителни данни от мониторинг в периода 2009 – 2014)

Въпреки че през 2014 година относителните дялове на купуването на гласове и на контролирания вот запазват стойности, близки с тези от предходните избори, констатираните проблеми предизвикват все по-сериозна тревога. Причините за това следва да бъдат търсени в много насоки, но сред тях следва да се изтъкне липсата на адекватна реакция на институциите, които имат правомощия да разследват, разкриват и санкционират извършителите на престъпления срещу изборителните права на гражданите. Към тази група от институции следва да бъдат причислени и институциите, които имат контролни правомощия в сферата на трудовото законодателство. Тяхната роля е особено важна предвид факта, че пред последните години като системно значим проблем се утвърждава икономическият натиск, упражняван от работодатели над работниците в качеството им на гласоподаватели.

Следва да се подчертае, че липсата на ефективно противодействие на тези престъпления обезкуражава гражданите при подаването на сигнали и при търсенето на съдействие от страна на институциите. В подкрепа на тези констатации следва да бъдат приведени и данните от национално представителни социологически изследвания, които отразяват преките впечатления на гражданите относно проблемите в изборния процес. Докато през 2013 година 0,5% от гражданите са се въздържали от отговор дали са гласували под натиск, то през 2014 година техният дял се увеличава 3 пъти – до 1,6%.

В резултат на липсата на ефективно противодействие на престъпленията срещу изборителните права на гражданите, през 2014 година се разшири спектъра от разнородни нарушения в изборния процес. Докато през 2013 година общо 7,4% от гражданите са станали свидетели на нарушения в изборния процес, то през 2014 година техният съвкупен дял се увеличава до 11,9% (като съответно 88,1% не са наблюдавали нарушения). Разширява се и кръгът от лица, които оказват и върху които се оказва противозаконно въздействие в изборителния процес, като сред тях вече се включват и наблюдателите – един от малкото субекти в изборния процес, чиято

дейност до този момент не бе подложена на съмнения за злоупотреби. Данните от проведеното социологическо проучване показват, че 2% от гражданите са станали свидетели на практики, свързани с осъществяване на контрол от страна наблюдателите върху избирателите, а 0,5% са получили предложение да станат наблюдатели, за да осигурят гласове.

Графика: Преки констатации на гражданите относно нарушения в изборния процес (данни от национално представително, социологическо изследване, проведено в периода 19-27 юни 2014 година)

Бяхте ли свидетел на някое от следните нарушения?	%
не съм бил свидетел на подобни нарушения в изборния ден	88,1%
застъпници контролираха начина, по който гласуват избиратели	3,1%
партийни активисти извършваха агитация в изборния ден	3,0%
наблюдатели контролираха начина, по който гласуват избирател	2,0%
представители на местната власт контролираха начина на гласуване	1,7%
разтварящата се бюлетина, която разкрива вота	1,3%
представители на местната власт извършваха агитация	1,2%
предложиха ми да стана застъпник и да осигуря гласове	1,1%
предложиха ми да стана наблюдател и да осигуря гласове	0,5%
секционните комисии правиха опити за подмяна на изборните резултати	0,3%

Резултатите от сравнителния анализ на проведените проучвания показват тенденция за нарастване на критичните оценки на гражданите спрямо институциите, които организират изборния процес. Докато през 2013 година приблизително 40% от гражданите оценяват, че институциите са се справили добре с изпълнението на техните правомощия във връзка с подготовката на изборния процес, то през 2014 година делът на положителните оценки пада до 27,1%, същевременно расте броят на хората, които не могат да дадат категорична оценка.

Графика: Оценка за работата на институциите, които организират изборния процес (данни от национално представително, социологическо изследване, проведено в периода 19 - 27 юни 2014 година)

Смятате ли, че институциите подготвиха добре изборите?		
	2013 г.	2014 г.
да	39,8%	27,1%
не	26,5%	28,2%
не мога да преценя	33,7%	44,4%

РЕАКЦИЯ НА ИНСТИТУЦИИТЕ НА ПОДАДЕНИТЕ СИГНАЛИ

В изборния ден Асоциация „Прозрачност без граници” получи 14 сигнала от граждани, които предоставиха информация за нарушения и нередности в изборния процес на горещата телефонна линия 0800 11 224. За пореден път ясно се очертаха притесненията на гражданите, подаващи сигнали, да разкрият своята самоличност. Причините за това са страх от евентуални негативни последствия и съмнение в ефективността на институциите при разследване и санкциониране на нарушенията в изборния процес.

След оценка, извършена от правния екип на Центъра за правна консултация на пострадали от корупция, сигналите от гражданите и от наблюдателите бяха адресирани към компетентните институции.

В тази връзка до изборната администрация бяха изпратени:

- 6 сигнала до ЦИК с обобщена информация за постъпили сигнали за организационни нарушения в изборния ден;
- 6 сигнала за изборни нарушения до съответните районни избирателни комисии (3 сигнала до 24 РИК София, 2 сигнала до 23 РИК София и 1 сигнал до 16 РИК Пловдив);
- 2 сигнала до Прокуратурата на Република България, в това число до Районна прокуратура – гр. Дупница и Районна прокуратура – гр. Гоце Делчев.

До 25 юни 2014 година Асоциация „Прозрачност без граници” получи отговори от сезираните районни прокуратури, като и по двата сигнала са издадени постановления за отказ от образуване на досъдебни производства поради неустановяване на данни при проведените проверки.

От Централната избирателна комисия бе получен отговор във връзка с писма, изпратени в рамките на предизборната кампания по повод броя на регистрираните застъпници в РИК – Кърджали, Смолян, Хасково и Стара Загора. Предоставената информация се отнася до осигуряването на публичност чрез регистрите на застъпниците. Отговор на сигналите, изпратени до ЦИК и РИК в рамките на изборния ден, не е получен до настоящия момент.

Министерство на вътрешните работи предостави обобщена статистическа информация за постъпилите данни и сигнали за изборни нарушения във връзка с проведените избори. За периода от 25 април до 30 май 2014 година в структурите на полицията са получени 572 сигнала, от които в периода на подготовка на изборите 190, в изборния ден – 327, а след провеждането на изборите – 55. При 59% от тези сигнали не се потвърждава предоставената информация или данните се отнасят за нарушения, които не попадат в обхвата на правомощията на МВР.

Втората група сигнали, получени на телефон 112 и предадени на МВР, са 512, като 434 са пренасочени към съответните областни дирекции на МВР. Третата група сигнали са получени на специално откритата телефонна линия. Те са 183, като 57 от тях са относими към правомощията на МВР.

За целия период са образувани 21 досъдебни производства, от които: 7 за предлагане на материална облага (така нареченото купуване на гласове); 5 за организиране на купуване на гласове; 5 за възпрепятстване свободното упражняване на изборително право (така нареченото контролиран вот); 2 за унищожаване/повреждане на чуждо имущество; 1 за кражба и 1 за палеж.

V. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Резултатите от наблюдението на изборите, проведени на 25 май 2014 година, показаха задълбочаване на проблемите в изборния процес, които бяха констатирани от Асоциация „Прозрачност без граници” в предходни инициативи за мониторинг на изборния процес. За пореден път въпреки новото изборно законодателство и заявките за нов подход в работата на изборната администрация, гражданското наблюдение на Асоциация „Прозрачност без граници” показва наличието на остри проблеми в изборния процес, които компрометират неговия открит и демократичен характер. Сред тях следва да бъдат изведени на преден план следните:

- 1) Неспазването на стандартите за устойчивост и предвидимост на изборните правила и честата смяна на изборното законодателство създават предпоставки за сериозни организационни проблеми при подготовката и провеждането на изборите. Приемането на изцяло нов Изборен кодекс 80 дни преди изборите за Европейски парламент и извършването на промени в закона след официалното насрочване на датата за тяхното провеждане създадоха непреодолими пречки пред ефективната работа на институциите, които имат основна отговорност за тяхното провеждане. Извършените промени по отношение на ключови компоненти, каквито са конституирането на изборната администрация, вида и съдържанието на бюлетината, след официалния старт на подготовката за изборите, компрометират дейността на институциите и легитимността на изборното законодателство като стабилен фундамент на демократичния процес.

За съжаление се потвърди едно от основните предупреждения на Асоциация „Прозрачност без граници” – че законодателните промени, извършени в последния момент, ще доведат до повишаване на риска от организационни нередности и нарушения, и ще създадат затруднения за всички участници в изборния процес – изборната администрация, политическите партии и кандидатите, наблюдателите, както и всички други субекти, които имат роля в изборния процес.

- 2) Липсата на ефективно противодействие на сериозни престъпления срещу избирателните права на гражданите, като купуването и продаването на гласове, оказването на незаконосъобразен натиск върху избирателите, разкриването на тайната на вота и т.н., доведе до увеличаване на случаите на така наречения „контролиран вот”. Основни предпоставки за това са формализмът в правилата за разследване и събиране на доказателства за извършени престъпления срещу политическите права на гражданите, както и неефективната работа на правоохранителните и правораздавателните институции. Журналистическите разследвания за оказван натиск от работодатели върху работници, разкритите

заплахи за уволнения и лишаване от основни социални придобивки, излъчените записи на купувачи и продавачи на гласове за пореден път се оказаха недостатъчни за институциите, които разполагат с целия инструментариум от законови правомощия, за да разкрият и накажат тези престъпления.

- 3) През 2014 година се потвърди и предупреждението на Асоциация „Прозрачност без граници”, че има потенциал за злоупотреба със статута на независимия наблюдател. През изминалата предизборна кампания станахме свидетели на заобикаляне и дискредитиране на принципите за независимо гражданско наблюдение чрез регистриране на организации, които са свързани с политически на организации. Допълнителен компрометиращ фактор се оказаха подозренията за официално купуване на избиратели чрез тяхното регистриране като наблюдатели. Тези проблеми не могат да останат встрани от вниманието на Асоциация „Прозрачност без граници”, защото рушат доверието към автентични граждански организации, които се придържат стриктно към международните стандарти за независим граждански мониторинг. Поради тази причина ще настояваме да бъдат взети адекватни мерки за пресичане на опитите за злоупотреба със статута и функциите на независимите наблюдатели.
- 4) Системата за финансиране на предизборните кампании запазва основни дефицити, сред които: а) липса на текущ контрол върху финансирането на предизборните кампании; б) включване на средства с неясен произход чрез предоставяне на дарения на максимална стойност от граждани, които не разполагат с финансови възможности за щедри дарения; в) липса на публичност за последиците от извършваните проверки за произход на декларираните дарения.
- 5) Въпреки извършените промени относно медийното отразяване, осигуряващи безплатни участия в медиите и свобода на редакционната политика, медийната среда в страната предизвиква сериозна загриженост. В рамките на тази кампания бе констатирано системно публикуване на компрометиращи материали и провеждане на негативни кампании, насочени срещу политически опоненти, без да е изяснено кой заплаща и каква е стойността на тези материали.

За преодоляването на констатираните проблеми Асоциация „Прозрачност без граници” счита за необходимо да бъдат предприети мерки в няколко насоки:

1. Необходима е **категорична и ефективна реакция на институциите** спрямо очевидните форми на нарушаване на избирателните права на гражданите, намиращи израз чрез **контролиран вот, корпоративен натиск и купуване на гласове** върху избирателите. За разкриването и ефективното санкциониране на престъпленията срещу политическите права на гражданите е необходима

съществена промяна в подхода към този проблем. В тази връзка следва да се предприемат както **организационни мерки в системата на правоохранителните институции**, така и **промени в законодателството, които ограничават формализма** при извършване на процесуално-следствени действия и събиране на доказателства. За да бъде ефективно осъществявано противодействието на контролирания вот и купуването на гласове, особен акцент в работата на правоохранителните институции следва да бъде поставен върху **превантивната дейност**.

2. Въвеждане на **Регионални преброителни центрове** като средство, което възпрепятства осъществяването на контрол върху вота на избирателите (в това число осъществяван от застъпници, представители на партии и партийно ангажирани наблюдатели). Този модел допринася и за прозрачното отчитане на резултатите от гласуването, намаляването броя на организационно-техническите нарушения и грешки в работата на секционните комисии, а също така ограничава възможностите за манипулации при отчитането на изборните резултати.
3. Промяна в подхода за съставяне на **избирателните списъци**. В тази връзка Асоциация „Прозрачност без граници” продължава да настоява за **създаването на самостоятелен регистър на избирателите**, който се поддържа от постоянно работеща ЦИК, осигурява възможност за корекции въз основа на данни, подадени от избирателя, и осигурява прозрачност на информацията относно общия брой на избирателите по населени места, райони и така нататък.
4. **Развитие на капацитета на изборната администрация на регионално и локално ниво**. В тази връзка е необходима да бъдат положени допълнителни усилия за: а) структуриране работата на обучителното звено; б) разработване на обучителни програми; разработване и на достъпни обучителни материали за членовете на избирателните комисии; в) прилагане на системен подход за изграждане на капацитет на районните и секционните комисии, в това число и създаване на бази данни с информация за членове на избирателните комисии, които имат опит от участие в предходни избори.
5. Определяне на **ясни процедури, правила за взаимодействие и правомощия на институциите**, които участват в процеса на **конституиране и промяна в състава на Централната избирателна комисия**. С цел запазване на континуитет и устойчивост в работата на ЦИК следва да бъде въведен ротационен принцип при избора на нейните членове. Наред с това е необходимо да бъдат отстранени законодателните противоречия и неясноти относно промяната в състава на ЦИК, ако такава се налага след провеждане на избори за членове на Европейския парламент.
6. Съществено **усъвършенстване на процедурите за регистриране на граждански организации като наблюдатели на изборния процес** в посока създаване на гаранции за спазване на принципи, свързани с **професионализма**,

почтеността и политическата независимост на гражданските организации наблюдатели, както и финансирането на тяхната дейност, за да се ограничат възможностите за оказване на практика на легитимен натиск върху изборния процес посредством фигурата на гражданския наблюдател. Необходимо е провеждането на обществена дискусия, в която да бъде постигнат консенсус относно адекватните изисквания, които могат да ограничат възможностите за регистриране на политически обвързани неправителствени организации и за дискредитиране фигурата на независимия наблюдател.

7. **Усъвършенстване на процедурите за регистриране на участници в изборите**, което е насочено към предотвратяване на злоупотребата с лични данни или използването на неточни данни на избиратели, подкрепящи регистрирането на партии, коалиции и инициативни комитети.
8. **Осъществяване на ефективен и своевременен контрол върху финансирането на предизборните кампании**, който да позволява налагането на санкции за нарушителите още в рамките на предизборната кампания. Следва да се обърне особено внимание на необходимостта да бъде изградена система за контрол за спазване на правилата за финансиране по време на кампанията, включващ и принудителни административни мерки, които водят до своевременно прекратяване на нарушенията. Сега действащата система за контрол се основава на принципа на последващ контрол, в резултат на което често санкциите се налагат след няколко месеца, дори година след приключването на предизборната кампания. Необходимо е, също така, да бъдат предприети мерки за публичност на информацията относно последиците от извършените проверки за произход на получените дарения.
9. Във връзка с мониторинга относно изпълнение на изискванията за прозрачност на финансовите взаимоотношения между политически субекти и медии – по-нататъшните действия на институциите с надзорни правомощия следва да бъдат насочени към **прилагането на механизъм за санкциониране на неизпълнението на разпоредбите за публичност на информацията относно медийните тарифи и сключените договорите** за отразяване на предизборните кампании на участниците.
10. Предприемане на мерки за **санкциониране на нарушенията, свързани със забраната за публикуване и излъчване на анонимни материали** – въпреки изричната забрана на чл. 177 от Изборния кодекс, все още не е налице адекватна институционална реакция за решаването на този проблем.
11. Въвеждане на **задължително изискване за отбелязване на преференция при изборите за народни представители**, членове на Европейския парламент и общински съветници. Настоящите разпоредби на чл. 278, ал. 5 („когато избирателят не е отбелязал предпочитание (преференция) за кандидат в избраната от него кандидатска листа, се зачита предпочитание (преференция) за кандидата”) и чл. 298, ал. 2 („предпочитанията (преференциите) за отделните

кандидати са валидни, ако броят на гласовете, получени за кандидата, е не по-малък от 7 на сто от гласовете, подадени за кандидатската листа) до голяма степен обезсмислят въведената преференция и създават привилегировано положение за водачите на листите спрямо другите кандидати. При така формулираните правила на практика се гарантира избора на водача на листата и се въвежда неравнопоставеност.

12. **Преразглеждане на положението, при което информацията относно бюлетините с недействителна преференция не се включва в протокола с резултатите от гласуването (въпреки че тези преференции се преброяват, информацията за техния брой не се отразява в изборната документация).** Това прави невъзможно прилагането на контролни уравнения при отчитането на преференциите, не съдейства за прозрачност и контрол върху процеса от страна на наблюдателите и на застъпниците на отделните кандидати.
13. Във връзка с **номерирането на хартиените бюлетини** – наличието на пореден номер на всяка бюлетина създава потенциал за разкриване на тайната на вота и за контрол над избирателите. Ето защо е необходимо да се предвидят процедури, които дават надеждни гаранции срещу злоупотреби от страна на членове на комисиите при откъсване/неоткъсване на отрязъка с номера от попълнената бюлетина. В случай че това е невъзможно, следва да бъде премахнато номерирането на бюлетините.

София, 25 юли 2014 година

АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ“

TRANSPARENCY INTERNATIONAL – BULGARIA

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

АНТИКОРУПЦИОНЕН ДОГОВОР НА TRANSPARENCY INTERNATIONAL ИЗБОРИ ЗА ЕВРОПЕЙСКИ ПАРЛАМЕНТ – 2014

Докладът на Европейския съюз за борбата с корупцията за 2013 година показва, че корупцията остава сериозен проблем в страните-членки и в тази насока са необходими спешни действия.

По време на следващия мандат на Европейския парламент (2014-2019) аз/ние,..... (партията, коалицията, кандидатът) се ангажираме да противодействаме на корупцията и да гарантираме прозрачност, отчетност и почтеност на европейските институции, политики и законодателство.

По-конкретно, аз/ние ще гарантираме, че нашите представители в Европейския парламент, в сътрудничество с гражданското общество и с останалите заинтересовани страни, ще работят за постигането на следните цели:

1. Управлението и законодателната дейност на европейските институции ще се превърнат в глобален модел за прозрачност, отчетност и почтеност, който установява най-високи стандарти в съответствие с изброените в приложение 1 към настоящия договор. Ангажираме се да спазваме буквата и духа на Кодекса на поведение на членовете на Европейския парламент и да публикуваме „законодателно досие“ с посочване на всички контакти и мнения на заинтересовани страни, станали ни известни при подготовката на всеки доклад, изготвен от наш представител по време на неговия мандат в Европейския парламент.
2. Европейският съюз ще работи за по-голяма прозрачност и почтеност на публичните разходи в съответствие със стандартите, изброени в приложение 1 към настоящия договор. Европейският съюз ще гарантира публикуването на изчерпателна информация за европейските средства по начин, който е лесно достъпен и удобен за гражданите, например като се придържа към принципите за отворени данни. Разпоредбите на ЕС, касаещи обществените поръчки, ще отговарят на принципите на открито договаряне и ще прилагат ефективни методи за противодействие на конфликта на интереси. Това се отнася както за европейските, така и за националните институции.
3. Европейският съюз ще разработи инициативи и законодателство, в съответствие със стандартите, изброени в приложение 1 към настоящия договор, което да гарантира ефективна защита на лицата, сигнализиращи за нередности и корупция в публичния, частния и неправителствения сектор.

ЗА ПОЛИТИЧЕСКА ПАРТИЯ/ КОАЛИЦИЯ/ НЕЗАВИСИМ

КАНДИДАТ В ИЗБОРИТЕ ЗА ЕВРОПЕЙСКИ ПАРЛАМЕНТ

Име/Наименование

Официален представител

Подпис

Дата

АНЕКС

ОСНОВНИ СТАНДАРТИ НА АНТИКОРУПЦИОННИЯ ДОГОВОР

1. Институциите на Европейския съюз като модел на прозрачност, отчетност и почтеност

Парламентарната институция е фундамент на демократичния процес. За да функционира ефективно, парламентът следва да представлява интересите на гражданите и да се ползва с широко доверие. Актуално изследване на Евробарометър обаче показва, че 70% от гражданите на ЕС са убедени, че в европейските институции има корупция¹¹. През 2011 година Европейският парламент прие Кодекс на поведение, който регламентира законосъобразното и приемливо поведение на членовете на Европейския парламент. Кодексът на поведение забранява на евродепутатите да осъществяват лобистка дейност и ги задължава да разкриват детайлно своите финансови интереси. При все това са налице слабости¹², които представляват предизвикателство пред доверието на европейските граждани в техните представители в ЕП.

Членовете на Европейския парламент следва да защитават в най-висока степен парламентарната почтеност и откритост¹³, включително спазването на „преходен период“ при преминаване от публичния в частния сектор и обратно, забрана за заемане на втора длъжност, както и ефективни санкции при неспазване на кодекса. Нещо

¹¹ Европейска комисия, Специален Евробарометър 397 – Корупция (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf)

¹² Transparency International: Изследване на Европейската система за почтеност (http://www.transparencyinternational.eu/focus_areas/eu-integrity-study)

¹³ Transparencia Mexicana: 10 Принципа на #Открития парламент (http://www.transparency.org/files/content/event/2013_OpenParliament_EN.jpg)

повече, членовете на Европейския парламент следва доброволно да публикуват „законодателно досие“ (legislative footprint)¹⁴, в което подробно са записани всички контакти със заинтересовани страни по повод съответния нормативен акт.

2. Повишаване почтеността и прозрачността при разходване на публични средства

Сферата на обществените поръчки отдавна се счита за публичната дейност, която е най-силно податлива на корупция и злоупотреби. В много европейски страни високите нива на корупция, съчетани с голям размер на финансовите средства (през 2008 г. общият размер на европейски средства, разпределяни чрез договори за обществени поръчки възлиза на 1,7 трилиона евро, равняващи се на около 15% от БВП на Европейския съюз) водят до огромни загуби и имат изключително негативно въздействие върху доверието на гражданите в техните правителства и в демократичната система като цяло. Макар че във всички страни-членки е налице законодателство, съобразено с европейските директиви, е необходима по-голяма прозрачност и по-активен контрол върху процедурите за разходване на публични средства.

Членовете на Европейския парламент следва да работят за по-висока степен на публичност и гражданско участие в процесите по разходване на публични средства в съответствие с принципите на открито договаряне¹⁵ както на европейско, така и на национално ниво. Това включва публикуването на изчерпателна тръжна документация с високо качество и по достъпен начин. Следва да се насърчава и преминаването към електронни търгове¹⁶. Особено внимание следва да се отделя на прозрачното и ефективно разходване на европейските финансови средства. Резултатите от специализираното проучване на Евробарометър относно корупцията показват, че според 52% от европейците европейските институции не съдействат в задоволителна степен за ограничаването на корупцията в Европа. Членовете на Европейския парламент следва да дават добър пример и да изискват информацията за разходването на европейските финансови средства да се публикува съгласно стандартите за свободен достъп, така както те са регламентирани в Хартата за отворени данни на страните от Г-8¹⁷.

3. Гарантиране на ефективна защита на лицата, сигнализиращи за нередности и корупция

Една от основните бариери в борбата срещу корупцията, измамите и злоупотребите е негласният характер на този тип практики. Лицата, сигнализиращи за нередности и корупция, играят ключова роля при разкриването на корупционни и

¹⁴ Transparency International: Legislative Footprint
(http://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/legislative_footprint.pdf)

¹⁵ Open Contracting Partnership: Open Contracting Global Principles
(http://www.open-contracting.org/global_principles)

¹⁶ Transparency International: Пари, политика, власт: корупционни рискове в Европа
(<http://www.transparency.org/enis/report>)

¹⁷ Г8: Харта за отворени данни на Г8 и Технически анекс
(<https://www.gov.uk/government/publications/open-data-charter/g8-open-data-charter-and-technical-annex>)

неправомерни деяния, които иначе биха останали скрити. Те обаче често поемат върху себе си значителен риск. Законодателството за защита на лицата, сигнализиращи за нередности и корупция, цели да насърчи разкриването на информация от обществен интерес. Това обикновено означава предоставяне на възнаграждение или на гаранции на сигнализиращите, че срещу тях няма да бъдат предприемани наказателни действия.

Само 4 европейски страни предоставят адекватна защита на лицата, сигнализиращи за нередности и корупция¹⁸. Надграждайки над вече приетите от Европейския парламент резолюции (например резолюцията от октомври 2013 г.¹⁹), Европейската комисия следва да обсъди възможността за приемане на ефективна и всеобхватна европейска програма за защита на лицата, сигнализиращи за нередности и корупция в ЕС, въз основа на добрите практики, разработени от Съвета на Европа, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и Transparency International. Програмата и съпътстващите нормативни актове следва да бъдат в съответствие с чл. 11, 30 и 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, отнасящи се съответно до свободата на изразяване на мнение, защитата при неоснователно уволнение и ефективното обезщетение срещу нанесени вреди и справедлив процес. Те следва да се отнасят до служителите както в публичния, така и в частния сектор, и да установяват широк кръг от канали за предоставяне на информация от сигнализиращите лица (включително подаване на анонимни сигнали). Всички европейски институции трябва да гарантират висока степен на защита и подкрепа на своите служители и членове, в съответствие със законовите изисквания. Към настоящия момент само Европейската комисия е изградила подобни адекватни механизми.²⁰

¹⁸ Сигнализиране за корупция в Европа: правна защита на лицата, сигнализиращи за корупция в Европа (http://www.transparency.org/whatwedo/pub/whistleblowing_in_europe_legal_protections_for_whistleblowers_in_the_eu)

¹⁹ Резолюция на Европейския парламент от 23 октомври 2013 г. относно организираната престъпност, корупцията и изпирането на пари: препоръки относно действията и инициативите, които следва да бъдат предприети (окончателен доклад) (2013/2107(INI)) (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0444&language=EN>)

²⁰ Transparency International: Система за почтеност на Европейския съюз (http://www.transparencyinternational.eu/focus_areas/eu-integrity-study)

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

ОБОБЩЕНА ИНФОРМАЦИЯ ОТНОСНО ДЕКЛАРИРАНИ ДАРЕНИЯ, ПОЛУЧЕНИ ВЪВ ВРЪЗКА С ФИНАНСИРАНЕ НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ

(по данни от Единния регистър на Сметната палата)

РЕГИСТРИРАН УЧАСТНИК (партия, коалиция от партии или инициативен комитет, издигнал независим кандидат)	ДЕКЛАРАЦИИ за произход на средствата (за дарения на стойност над 340 лв.)		Брой ДАРЕНИЯ, БЛИЗКИ ДО ПРАГОВЕТЕ, изискващи декларация за произход и превод по банков път (340 и 1000 лв.)			Бележки
	Брой дарения с приложени декларации (чл. 169)	Брой дарения БЕЗ ПРИЛОЖЕНИ ДЕКЛАРАЦИИ	Брой дарения непосредствено под прага от 340 лв.	Брой дарения на стойност от 900 лв.	Брой дарения между 900 и 1000 лв.	
АТАКА						без дарения
БЪЛГАРИ ЗА АЛТЕРНАТИВА НА СТРАХА, ТОТАЛИТАРИЗМА И АПАТИЯТА						без дарения
БЪЛГАРСКА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ						без дарения
БЪЛГАРСКА НАЦИОНАЛНО-ПАТРИОТИЧНА ПАРТИЯ						без дарения
БЪЛГАРСКАТА ЛЕВИЦА	0	0	3	0	0	
ГЕРБ						без дарения
ГЛАС НАРОДЕН						без дарения
ДВИЖЕНИЕ ЗА ПРАВА И СВОБОДИ						без дарения
ЗЕЛЕНА ПАРТИЯ						без дарения
ЗЕЛЕНИТЕ	0	0	11	0	0	
ИНИЦИАТИВЕН КОМИТЕТ ЗА ИЗДИГАНЕ НА КАНДИДАТУРАТА НА ВИКТОР ТЕНЧЕВ ПАПАЗОВ	10	0	2	0	0	
ИНИЦИАТИВЕН КОМИТЕТ ЗА ИЗДИГАНЕ НА КАНДИДАТУРАТА НА ЕВГЕНИЯ ЗЛАТЕВА БАНЕВА	2	0	0	0	0	
ИНИЦИАТИВЕН КОМИТЕТ ЗА ИЗДИГАНЕ НА РУМЯНА ВЪЛЧЕВА УГЪРЧИНСКА-ВИНСЕНТИ	1	0	0	0	0	
КП АБВ – АЛТЕРНАТИВА ЗА БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ	124	2	411 от които 101 на стойност 340 лв.	29	30	

КП БЪЛГАРИЯ БЕЗ ЦЕНЗУРА ВМРО ЗНС ГЕРГЬОВДЕН	168	178	154 от които 33 на стойност 340 лв.	21	6	*
КП КОАЛИЦИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ	0	38	70 от които 30 на стойност 340 лв.	1	1	
КП КОД АНТОНИЯ ПЪРВАНОВА ИЛИЯНА РАЕВА ОБ НДСВ СДП	1	1	0	0	0	
КП НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИ ПАРТИИ НА БЪЛГАРИЯ						без дарения
КП РЕФОРМАТОРСКИ БЛОК	0	13	75	0	0	
НАЦИОНАЛЕН ФРОНТ ЗА СПАСЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ						без дарения
ПАРТИЯ НА ЗЕЛЕНИТЕ						без дарения
СИНЬО ЕДИНСТВО						без дарения
СЪЮЗ НА КОМУНИСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ						без дарения
ХРИСТИЯНДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ НА БЪЛГАРИЯ						без дарения

* В отчета на КП „БЪЛГАРИЯ БЕЗ ЦЕНЗУРА ВМРО ЗНС ГЕРГЬОВДЕН” пред Сметната палата не са включени 283 дарения на обща стойност 316 690 лв., които са били декларирани в Регистъра по време на предизборната кампания

**ПРЕДСТАВЕНИ ОТЧЕТИ ПРЕД СМЕТНАТА ПАЛАТА (В СЪОТВЕТСТВИЕ С
ЧЛ. 172, АЛ. 1)**

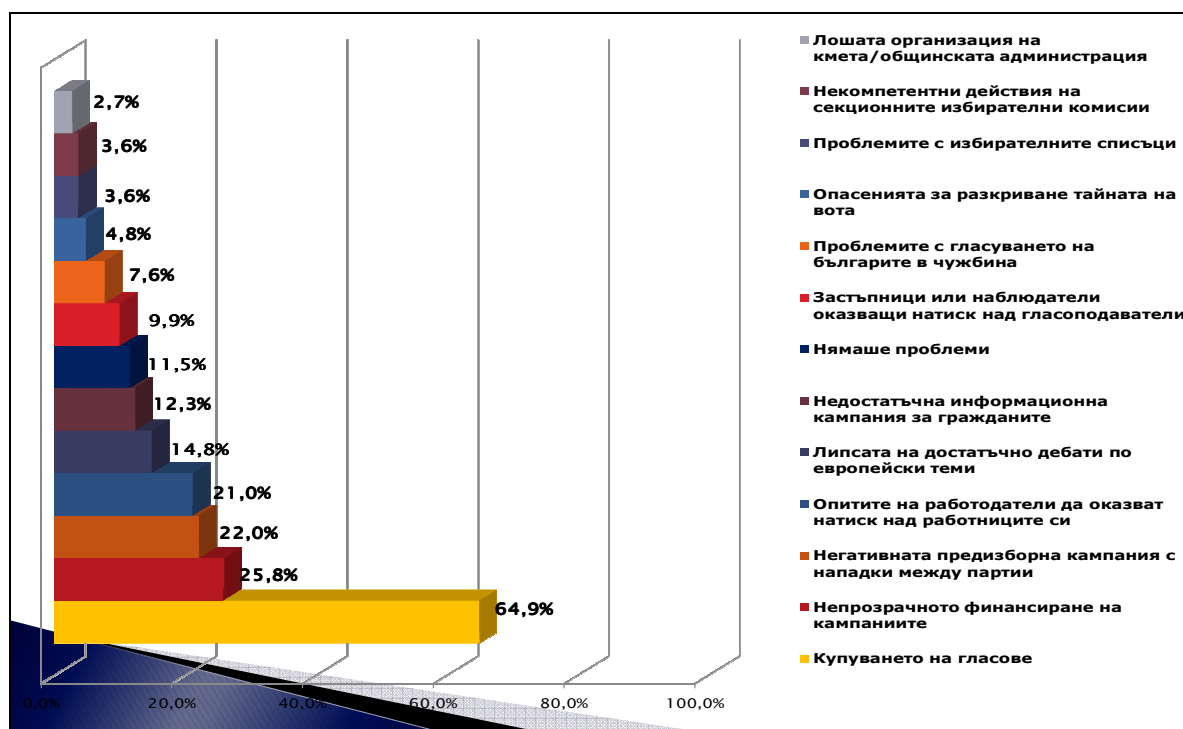
Партия/коалиция/инициативен комитет	Представен отчет в срок (30 дни след изборния ден)	Представен отчет след срока по чл. 172, ал. 1	Непредставен отчет
АТАКА	да	–	–
БЪЛГАРИ ЗА АЛТЕРНАТИВА НА СТРАХА, ТОТАЛИТАРИЗМА И АПАТИЯТА	да	–	–
БЪЛГАРСКА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ	да	–	–
БЪЛГАРСКА НАЦИОНАЛНО-ПАТРИОТИЧНА ПАРТИЯ	да	–	–
БЪЛГАРСКАТА ЛЕВИЦА	да	–	–
ГЕРБ	да	–	–
ГЛАС НАРОДЕН	да	–	–
ДВИЖЕНИЕ ЗА ПРАВА И СВОБОДИ	да	–	–
ЗЕЛЕНА ПАРТИЯ	да	–	–
ЗЕЛЕНИТЕ	–	26 юни 2014 г.	–
ИНИЦИАТИВЕН КОМИТЕТ ЗА ИЗДИГАНЕ НА КАНДИДАТУРАТА НА ВИКТОР ТЕНЧЕВ ПАПАЗОВ	да	–	–
ИНИЦИАТИВЕН КОМИТЕТ ЗА ИЗДИГАНЕ НА КАНДИДАТУРАТА НА ЕВГЕНИЯ ЗЛАТЕВА БАНЕВА	да	–	–
ИНИЦИАТИВЕН КОМИТЕТ ЗА ИЗДИГАНЕ НА РУМЯНА ВЪЛЧЕВА УГЪРЧИНСКА-ВИНСЕНТИ	да	–	–
КП АБВ – АЛТЕРНАТИВА ЗА БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ	да	–	–
КП БЪЛГАРИЯ БЕЗ ЦЕНЗУРА ВМРО ЗНС ГЕРГЬОВДЕН	да	–	–
КП КОАЛИЦИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ	да	–	–
КП КОД АНТОНИЯ ПЪРВАНОВА ИЛИЯНА РАЕВА ОБ НДСВ СДП	да	–	–
КП НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИ ПАРТИИ НА БЪЛГАРИЯ	да	–	–
КП РЕФОРМАТОРСКИ БЛОК	да	–	–
НАЦИОНАЛЕН ФРОНТ ЗА СПАСЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ	да	–	–
ПАРТИЯ НА ЗЕЛЕНИТЕ	да	–	–
СИНЬО ЕДИНСТВО	да	–	–
СЪЮЗ НА КОМУНИСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ	–	4 юли 2014 г.	–
ХРИСТИЯНДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ НА БЪЛГАРИЯ	–	25 юни 2014 г.	–

ПРИЛОЖЕНИЕ № 3

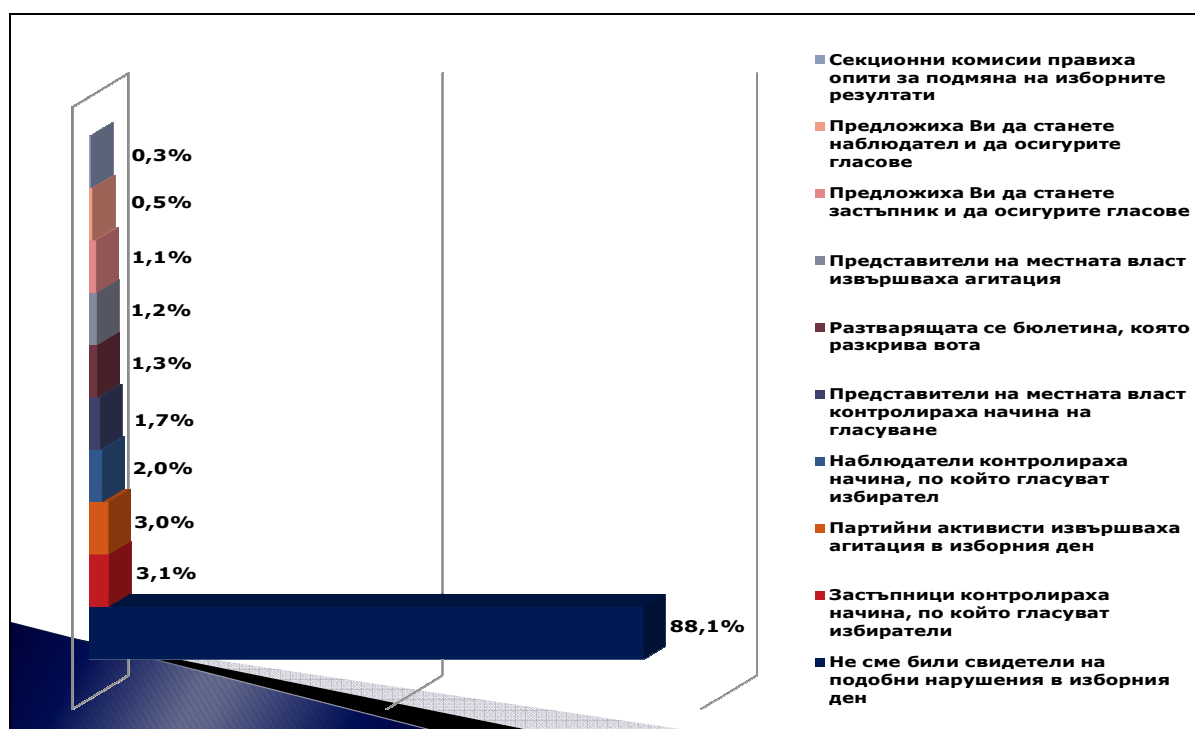
ПРОЗРАЧНОСТ, ОТЧЕТНОСТ И ПОЧТЕНОСТ В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС

(РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНОТО МНЕНИЕ)

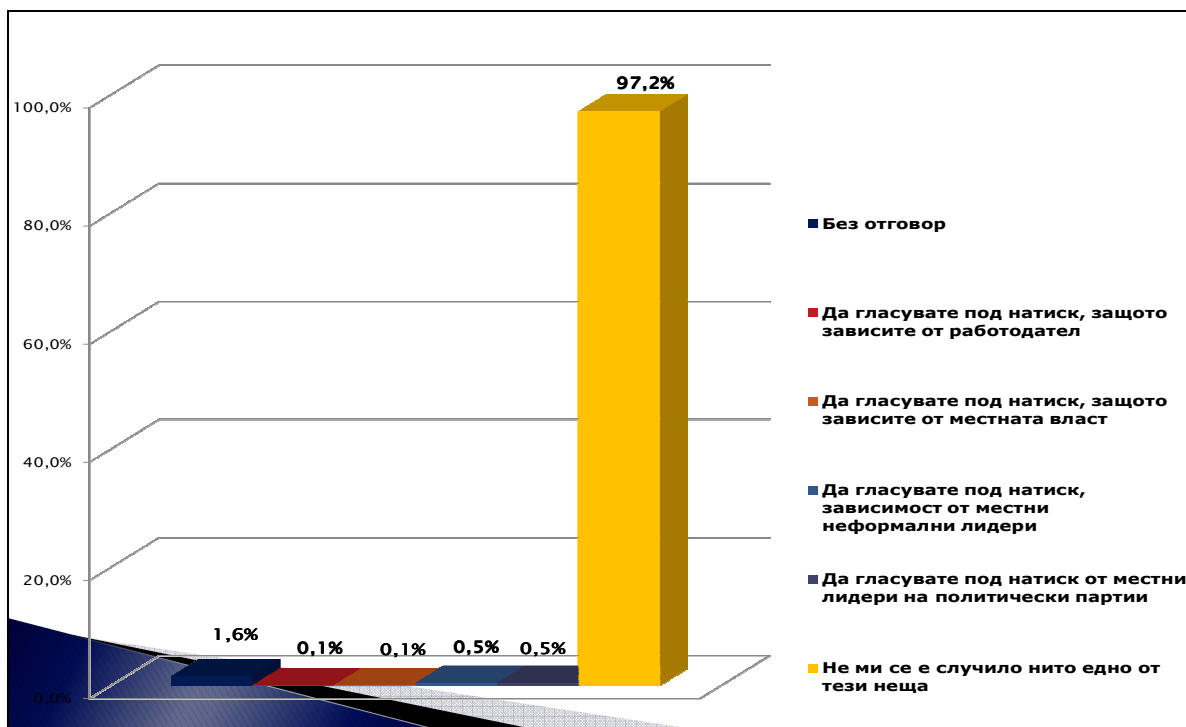
Кои бяха най-сериозните проблеми на предизборната кампания?	%
Купуването на гласове	64,9%
Непрозрачното финансиране на кампаниите	25,8%
Негативната предизборна кампания с нападки между партии	22,0%
Опитите на работодатели да оказват натиск над работниците си	21,0%
Липсата на достатъчно дебати по европейски теми	14,8%
Недостатъчна информационна кампания за гражданите	12,3%
Нямаше проблеми	11,5%
Застъпници или наблюдатели оказващи натиск над гласоподаватели	9,9%
Проблемите с гласуването на българите в чужбина	7,6%
Опасенията за разкриване тайната на вота	4,8%
Проблемите с изборителните списъци	3,6%
Некомпетентни действия на секционните изборителни комисии	3,6%
Лошата организация на кмета/общинската администрация	2,7%

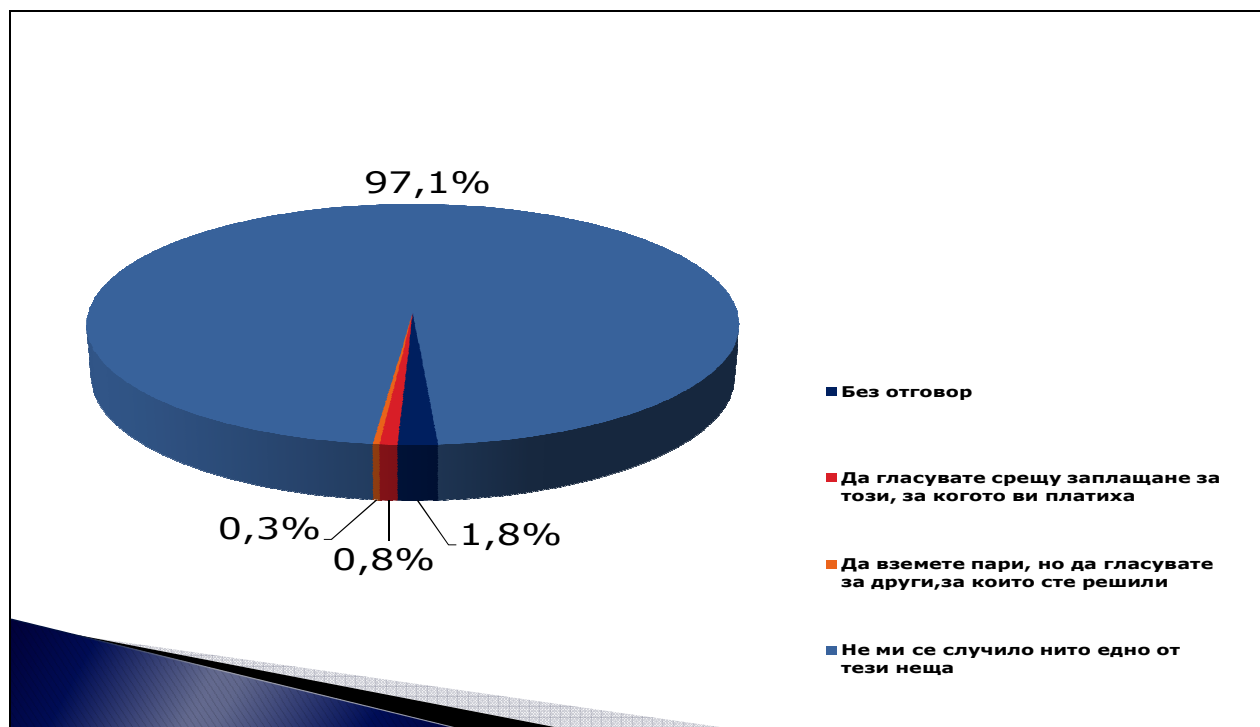
Бяхте ли свидетели на някое от следните нарушения?	%
Не сме били свидетели на подобни нарушения в изборния ден	88,1%
Застъпници контролираха начина, по който гласуват избиратели	3,1%
Партийни активисти извършваха агитация в изборния ден	3,0%
Наблюдатели контролираха начина, по който гласуват избирател	2,0%
Представители на местната власт контролираха начина на гласуване	1,7%
Разтварящата се бюлетина, която разкрива вота	1,3%
Представители на местната власт извършваха агитация	1,2%
Предложиха Ви да станете застъпник и да осигурите гласове	1,1%
Предложиха Ви да станете наблюдател и да осигурите гласове	0,5%
Секционни комисии правиха опити за подмяна на изборните резултати	0,3%

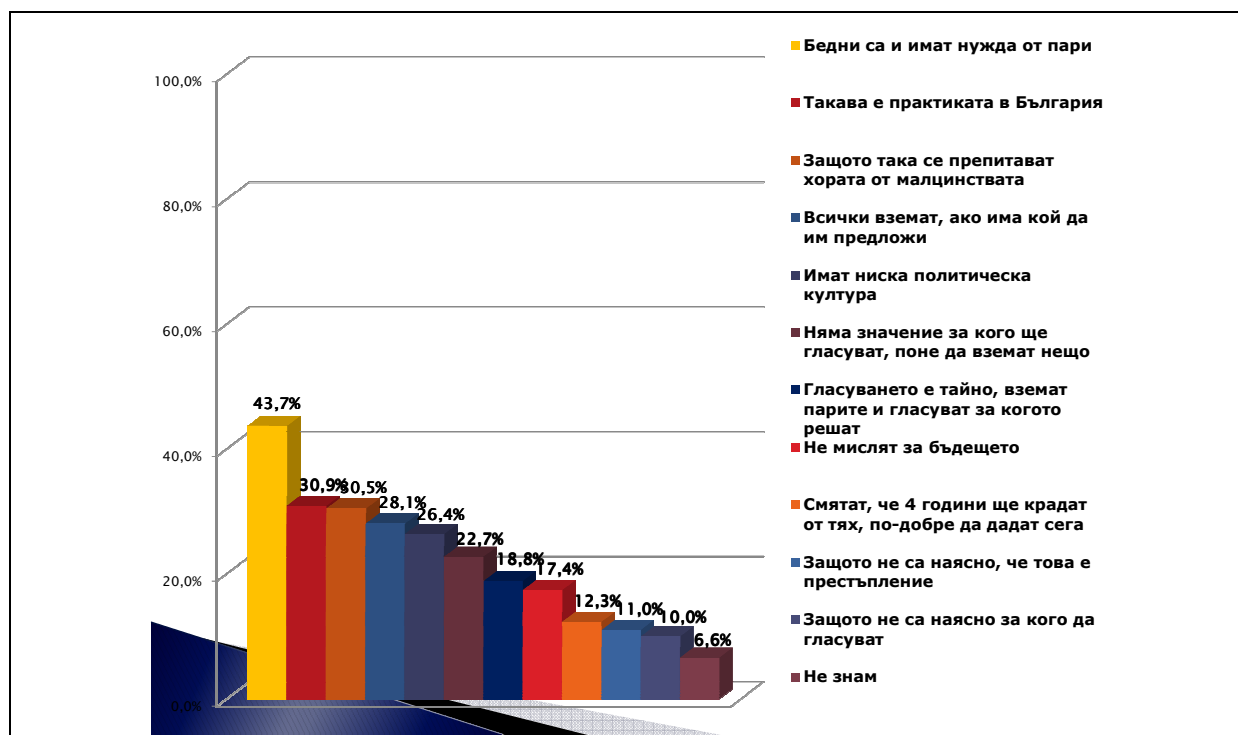
На Вас лично случи ли Ви се някое от следните неща?	%
Без отговор	1,6%
Да гласувате под натиск, защото зависите от работодател	0,1%
Да гласувате под натиск, защото зависите от местната власт	0,1%
Да гласувате под натиск, зависимост от местни неформални лидери	0,5%
Да гласувате под натиск от местни лидери на политически партии	0,5%
Не ми се е случило нито едно от тези неща	97,2%

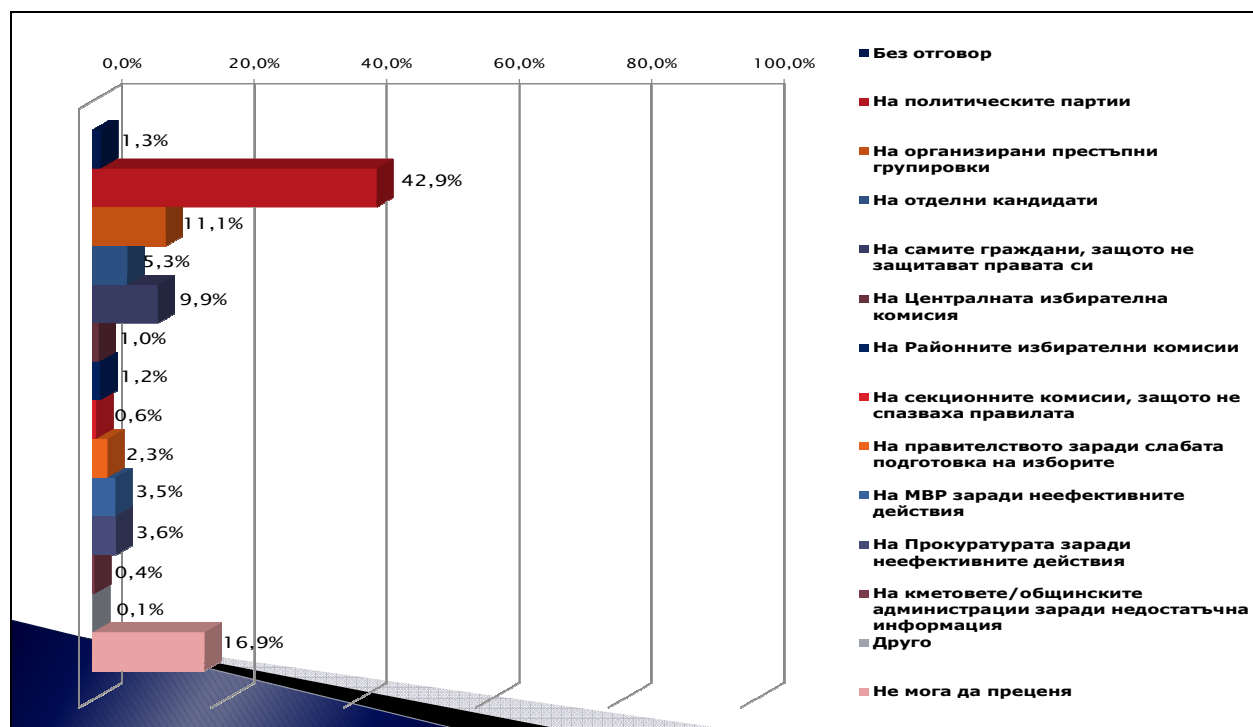
На Вас лично случи ли Ви се някое от изброените неща в изборите?	%
Без отговор	1,8%
Да гласувате срещу заплащане за този, за когото ви платиха	0,8%
Да вземете пари, но да гласувате за други,за които сте решили	0,3%
Не ми се случило нито едно от тези неща	97,1%

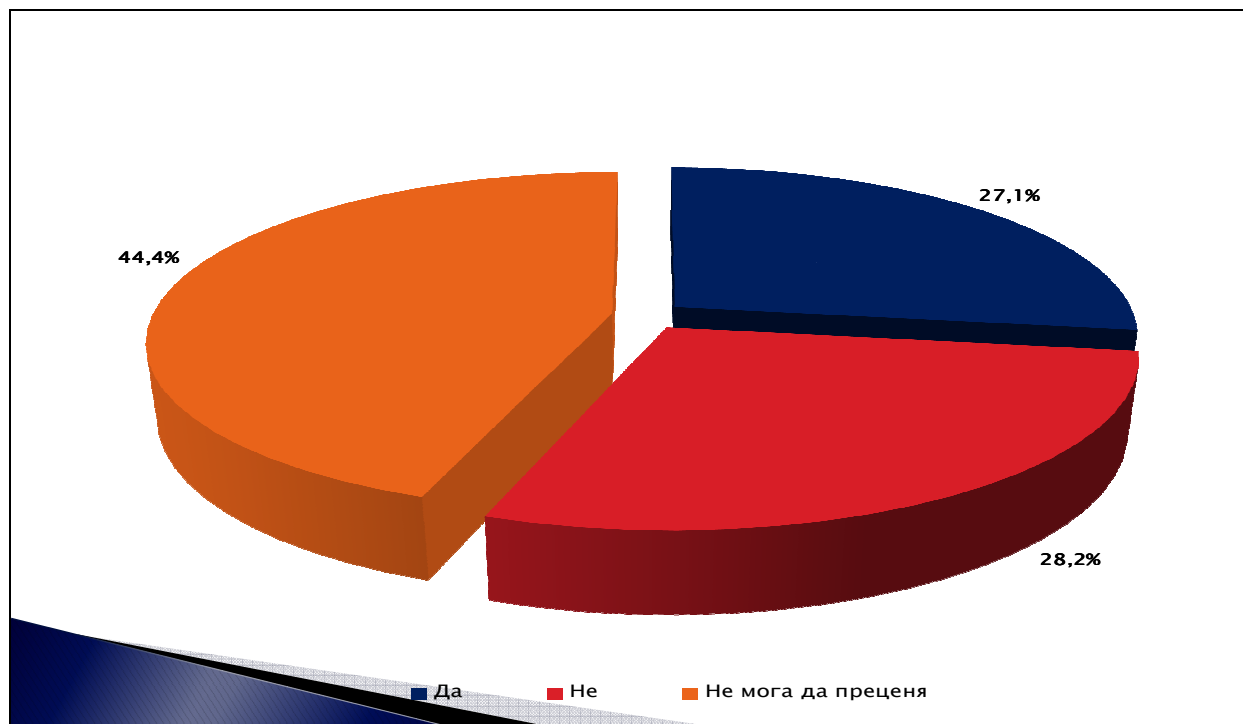
Причини, поради които избирателите се поддават на купен вот	%
Бедни са и имат нужда от пари	43,7%
Такава е практиката в България	30,9%
Защото така се препитават хората от малцинствата	30,5%
Всички вземат, ако има кой да им предложи	28,1%
Имат ниска политическа култура	26,4%
Няма значение за кого ще гласуват, поне да вземат нещо	22,7%
Гласуването е тайно, вземат парите и гласуват за когото решат	18,8%
Не мислят за бъдещето	17,4%
Смятат, че 4 години ще крадат от тях, по-добре да дадат сега	12,3%
Защото не са наясно, че това е престъпление	11,0%
Защото не са наясно за кого да гласуват	10,0%
Не знам	6,6%

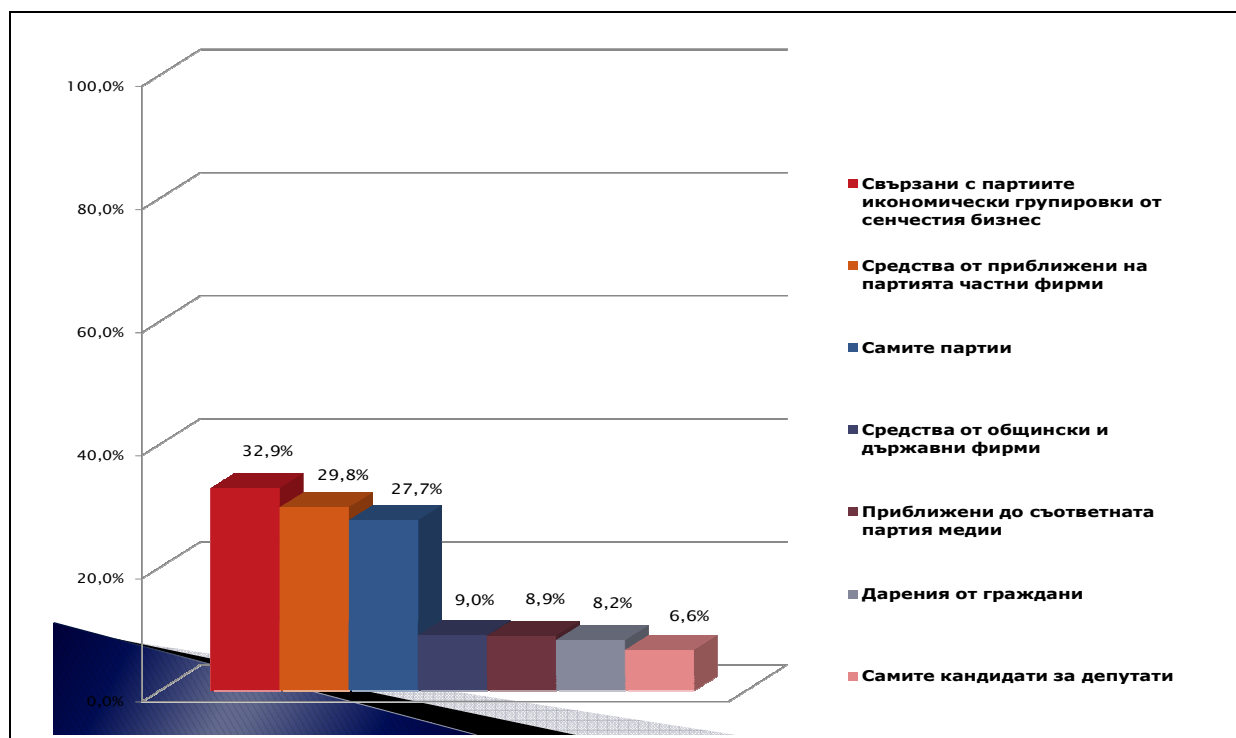
Чия е основната отговорност за изборните нарушения?	%
Без отговор	1,3%
На политическите партии	42,9%
На организирани престъпни групировки	11,1%
На отделни кандидати	5,3%
На самите граждани, защото не защитават правата си	9,9%
На Централната изборителна комисия	1,0%
На Районните изборителни комисии	1,2%
На секционните комисии, защото не спазваха правилата	0,6%
На правителството заради слабата подготовка на изборите	2,3%
На МВР заради неефективните действия	3,5%
На Прокуратурата заради неефективните действия	3,6%
На кметовете/общинските администрации заради недостатъчна информация	0,4%
Друго	0,1%
Не мога да преценя	16,9%

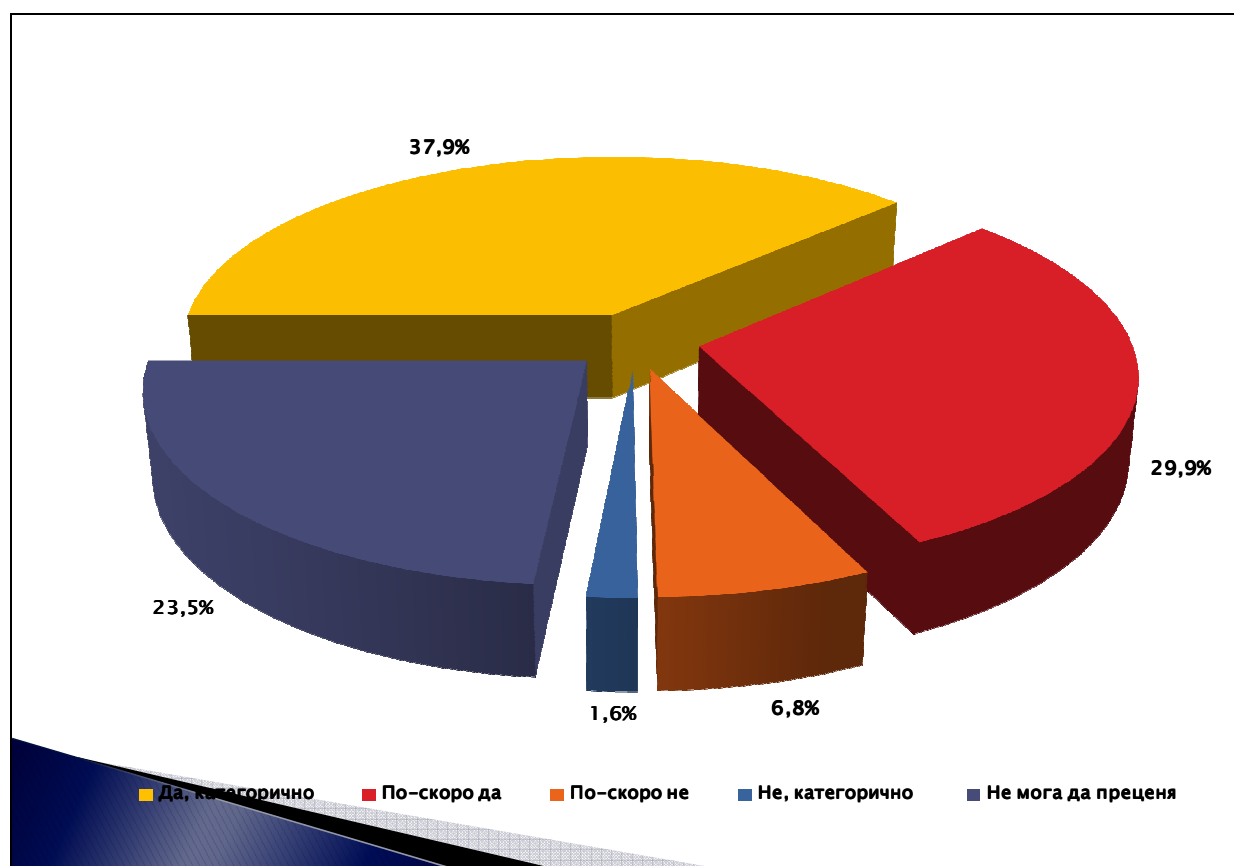
Смятате ли, че институциите подготвиха добре изборите?	%
Да	1,8%
Не	0,8%
Не мога	0,3%

Знаете ли как се финансираха предизборните кампании на кандидатите?	%
Не зная	34,9%
Свързани с партиите икономически групировки от сенчестия бизнес	32,9%
Средства от приближени на партията частни фирми	29,8%
Самите партии	27,7%
Средства от общински и държавни фирми	9,0%
Приближени до съответната партия медии	8,9%
Дарения от граждани	8,2%
Самите кандидати за депутати	6,6%

Имате ли съмнение, че избраните представители в Европейския парламент ще бъдат зависими от онези, които финансираха техните кампании?	%
Да, категорично	37,9%
По-скоро да	29,9%
По-скоро не	6,8%
Категорично не	1,6%
Не мога да преценя	23,5%

ПРИЛОЖЕНИЕ № 4

КОНСТАТИРАНИ НАРУШЕНИЯ В ИЗБОРНИЯ ДЕН

(НАРУШЕНИЯ, КОНСТАТИРАНИ ОТ НАБЛЮДАТЕЛИТЕ НА АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ” В РЕЗУЛТАТ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО НА ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС В СЕКЦИОННИТЕ ИЗБИРАТЕЛНИ КОМИСИИ И НА СИГНАЛИТЕ, ПОСТЪПИЛИ В РАЙОННИТЕ ИЗБИРАТЕЛНИ КОМИСИИ)

I. ОРГАНИЗАЦИОННИ НАРУШЕНИЯ

– закъснение или неявяване на член на СИК: София – СИК 24; СИК 244614005; Шумен – СИК 58; СИК 303000049; СИК 303000010; СИК 303000046; с. Бенковски – СИК 030100002; Стара Загора – СИК 39; СИК 81; Търговище – СИК 9; Пловдив – СИК 61; СИК 68; СИК 69; РИК Варна;

– недопускане на наблюдател при отваряне на избирателната секция: София – СИК 18; РИК София;

– липса на информация относно правилата за регистриране на наблюдатели: София – СИК 244614003; СИК 244614005; СИК 303000009; Шумен – СИК 303000010 (член на СИК изисква копие от удостоверение за наблюдател); Пловдив – СИК 61; СИК 68; СИК 69; Кърджали – СИК 35;

– откъсване на бюлетини от кочана предварително или предварително поставяне на печат върху бюлетините: София – СИК 37; СИК 234610091; Шумен – СИК 303000041; СИК 303000010; СИК 303000038; Варна – СИК 51; РИК Стара Загора;

– член на изборната комисия не носи отличителните си знаци определени от ЦИК: София – СИК 105; СИК 37; РИК София; Шумен – СИК 303000045; СИК 303000009; СИК 303000009; СИК 303000010; РИК Бургас;

– допускане на член на комисията или застъпник в близост до тъмната стаичка (на по-малко от 3 метра): София – СИК 28; Шумен – СИК 303000052; СИК 303000041; СИК 303000009; СИК 303000010; СИК 303000046; РИК Варна;

– струпуване на избиратели пред тъмната стаичка: София – СИК 39; СИК 13; РИК София; Шумен – СИК 303000010; СИК 303000046; Дупница – СИК 1; РИК Варна;

– член на СИК диктува лични данни на глас: София – СИК 18, СИК 41; СИК 38; СИК 14; СИК 28;

– членовете на СИК не регистрират наблюдатели: София – СИК 24;

– затруднен достъп на хора със зрителни увреждания или трудно подвижни избиратели: София – СИК 14; РИК София;

– допускане присъствие на повече от един наблюдател от една организация: София, СИК – 244614005;

- не се проверяват документите за самоличност на наблюдателите: София – СИК 28;
- не се изисква пълномощно от представители на политически партии: София – СИК 28; СИК 24;
- допускано присъствие на наблюдател без носи отличителен знак: Шумен – СИК 303000045;
- отваряне на избирателната урна в отсъствието на наблюдатели и застъпници: Шумен – СИК 303000049;
- пропуски при поставянето на втори печат върху бюлетините: Шумен – СИК 303000049;
- член на СИК използва таблет върху избирателен списък: Шумен – СИК 303000009;
- наблюдатели и застъпници дават информация по телефона докато се извършва броенето на бюлетините: Шумен – СИК 303000009;
- трудно отделяне на бюлетини от кочана: Стара Загора – СИК 39
- допускане на един и същ човек като придружител на хора със зрителни увреждания или трудно подвижни избиратели повече от 2 пъти: Кърджали – СИК 28; СИК 29; СИК 30;
- отказ за вписване в избирателния списък на лице с редовни документи: Кърджали – СИК 34; СИК 35;
- недопускане на застъпник, притежаващ редовни документи: Стара Загора – СИК 95; Карнобат – СИК 2, 15, 17, 18, 19, 26; Айтос – СИК 127;
- предварително поставяне на втори печат върху бюлетините или без да е сравнен номера на бюлетината с номера на кочана: Раднево – СИК 12
- допускане на грешки при вписване на избиратели в изборните списъци: РИК София;
- не се регистрират жалби за нарушения: РИК 24 – София;
- неточности при съставянето на протокол за проведения избор: София – СИК 23 (в началото на изборния ден наблюдател е бил накаран да се подпише, че е получил протокол) Шумен – СИК 303000009.

II. НЕЗАКОННА РЕКЛАМА И АГИТАЦИЯ

- значително количество агитационни материали на политическа сила, разпръснати на улицата: РИК Стара Загора;
- агитация от представители на местната власт: с. Мурселиново;
- агитация пред избирателна секция от кандидат: Пловдив;
- агитация на чужд език: Шумен – РИК Шумен; РИК Стара Загора; РИК Пловдив;
- агитационни материали в близост до избирателна секция: Шумен – РИК Шумен; РИК Варна; РИК Търговище; с. Трънак обл. Бургас; РИК Пловдив; Русе – СИК 33; с. Пепелина, обл. Русе;

- агитация по домовете на избирателите в изборния ден: Шумен – РИК Шумен; РИК Стара Загора;
- изпращане на sms-и с указания за гласуване за определен кандидат: РИК Бургас;
- раздаване на агитационни материали: РИК Русе.

III. КУПУВАНЕ НА ГЛАСОВЕ

- раздаване на храна или други продукти срещу гласуване: с. Бенковски, обл. Варна;
- раздаване на пари пред избирателна секция или в близост до нея: РИК Варна; РИК Стара Загора; Дупница – СИК 19; РИК Шумен.

IV. ДРУГИ ФОРМИ НА КОНТРОЛИРАН ВОТ

- присъствие в близост до избирателната секция на лица без обозначителни знаци, които наблюдават поведението на избирателите: София – СИК 24; Шумен – СИК 303000052; СИК 303000041; СИК 303000046; Пловдив – СИК 61; СИК 68; СИК 69; РИК Русе;
- разкриване на тайната на вота от избирател: София – СИК 244614005; Бургас – СИК 9; СИК 105; Пловдив – СИК 38;
- разпитване на избирателите, които са упражнили правото си на глас за кого са гласували (без анкетворите на оторизирани социологически агенции): Шумен – СИК 303000052; СИК 301000007;
- съставяне/използване на списъци с лични данни на избиратели: Шумен – СИК 3030000013; СИК 303000016;
- допускане на изборни книжа с белези или други обозначения, които биха могли да се възприемат като указващи гласуване за една или друга листа: Бургас – СИК 69; СИК 57;
- едно и също лице придружава няколко гласоподаватели до изборната секция: гр. Дупница; Бургас – СИК 69; гр. Царево, обл. Бургас;
- превоз на групи от избиратели до изборните секции: община Руен обл. Бургас; РИК Русе;
- представител на партия разпределя наблюдатели по избирателни секции: София – СИК 28;
- масово оплакване от гласоподаватели, че бюлетината не се сгъва добре и при пускане се разкрива тайната на вота: Дупница;
- представители на местната власт организират масово гласуване на избиратели: общ. Пордим, обл. Плевен.

АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ”

ПРОЗРАЧНОСТ И ПОЧТЕНОСТ В ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС

Доклад от наблюдението на изборите за членове на Европейския парламент от Република България, проведени на 25 май 2014 година

Автори: Ваня Кашукеева-Нушева (увод, част I, част II, част III, част IV, част V, приложения), Линка Тонева-Методиева (част I, част II, част IV, приложения), Димитър Димитров (част V), Катя Христова-Вълчева (част I, част IV, част V), Калин Славов (част I, част V, приложения), Гълъб Балджиев (част IV, приложения)

Съставител: Ваня Кашукеева-Нушева

София, юли 2014 година
ISBN: 978-954-2999-08-9

АСОЦИАЦИЯ „ПРОЗРАЧНОСТ БЕЗ ГРАНИЦИ”

София 1463, ул. „Шандор Петъофи” № 50, ет. 1

тел. 02) 9867713, 9867920

тел./факс: 02) 9867834

e-mail: mbox@transparency.bg

www.transparency.bg